

PÕRGUPÕHJA UUS VANAPAGAN

ANDRES SÄREVI 12-PILDILINE DRAMATISEERING
A. H. TAMMSAARE ROMAANI JÄRGI

3
TARTU ÜLKOOL
RAAMATUKOGU

KIRJASTUS KÜ „TARVIK“ TALLINNAS 1940

2
TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGII

195572

F-ma J. Ratassepa trükk, Tallinn 1940.

TEGELASED:

- Jürka* — Põrgupõhja uus Vanapagan.
Lisete — ta naine.
Kaval-Ants — rikas taluperemees.
Juula — Antsu teenija, hiljem Jürka naine.
Kusta — Jürka ja Juula poeg.
Maia — Jürka ja Juula tütar.
Pastor.
Arst.
Politseinik.
Muru Mats — kiriku vöormünder.
Peeter — Antsu tööperemees.
Maret — ta naine.
Toomas — Antsu sulane.
Kase perenaine.

LAVAPILDID:

I

1. pilt — Põrgupõhja talu õu.
2. „ — seesama.
3. „ — pastori vastuvõtutuba kirikumõisas.
4. „ — Põrgupõhja õu.

II

5. pilt — Põrgupõhja õu 22 aastat hiljem.
6. „ — seesama.
7. „ — Põrgupõhja õu aidaga.
8. „ — seesama.

III

9. pilt — Põrgupõhja talu uus õu.
10. „ — pastori vastuvõtutuba kirikumõisas.
11. „ — Põrgupõhja uus õu.
12. „ — Põrgupõhja uue õue aiaäärne.

Käesolev näidend on trükitud käsikirjana kõigi õiguste alleshoiuga. Näidendi ettekandmise loa annab K/Ü „Tarvik“.

Näidendi eksemplaride üksikult või komplektiiviisi ettekandmiseks välja laenamise ainuõigus on K/Ü „Tarvikul“.

VÄLJAVÕTTEID ARVUSTUSTEST

„Põrgupõhja uue Vanapagana“ esilavastuse puhul
Tallinna Töölisteatri.

„Põrgupõhja uus Vanapagan“ on otsekui kirjaniku testament enne lahkumist. Siin teeb ta suurt arupidamist paljude elu- ja äripäeva-nähtustega ja on jõudnud äratundmiseni, et seda kõike ei saa võtta alati surmtõsiselt, vaid enamasti muigega. Sestap ka teose ebareaalne vorm, kus segiläbi esineb tõtt ja luulet — tõsi tuumaks, luule, tuju ja mäng vormiks. Kirjanik on loonud tüki maailma oma tahte järele. Ja see asjaolu varustab kogu vaatamängu tervitatud värskusega, et jälgid seda lugu erksalt ja sageli imestelles kirjaniku värskust, terasust ning leidlikkust.

Eriti hästi on ilmestatud ja esinema pandud peakujud: Kaval-Ants oma raugematus nupukuses oma vastase ninapidi vedamisel ja Vanapagan oma otse liigutavas kohtluses, healoomulisuses ning juhtmotiiviga õndsaks saada.

Dramatiseeringul on vaheldusrikkust ja selgroogu, selle läbivaks tegevuseks ning arenguteljeks on see, kuis Ants ekspluateerib Vanapaganat.

(Ar. A(dson) — „Rahvaleht“ 10. mail 1940.)

*

Et Vanapagan siin esineb inimesena, see huvitab meid ainult kirjandusliku võttena, mille najal autoril on kergem teha käegakatsutavaks satiiri...

Satiir on hiilgav ja halastamatu — piitsutada saavad inimese kõik nõrgad küljed. Aga see satiir ei ole inimpõlgaja oma, vaid romaan ja samal määral ka A. Särevi dramatiseering on sotsiaalset ja ühiskonnakriitilist laadi. See aga eeldab armastust inimese vastu, selle inimese vastu, keda siin esindab Vanapagan, täh. tööka, lihtsameelse, kindlausulise inimese vastu.

Romaan on kahekõnede romaan, ja sama iseloomu on arusaadavalt säilitanud dramatiseeringki. Ei saa öelda, et need kahekõned oleksid väliselt väga dramaatilised, aga pinget annab neile siiski see traagiline iroonia, mis hõljub nende kohal algusest peagu päris lõpuni, traagiline iroonia, mis seisneb selles, et Vanapagan vankumatult peab sõbraks

oma kõige kurjemat vaenlast. Alles mõni minut enne viimse pildi lõppu Vanapagan jõuab äratundmisele: „Kuule, Ants, sina oled mu vaenlane.“

Dramatiseering erineb romaanist kõige tugevamalt muidugi lõpus, mida autori poolt antud kujul on võimatu lavale tuua. Sisult on lõpp ometi sama: Jürka sureb, Kaval-Ants on küll löödud, aga mitte võidetud.

(V. Mettus — „Päevaleht“ 10. mail 1940.)

*

See Tammsaare viimne romaan kutsus enda ilmumisel võrdlemisi elavaid mõtteavaldusi esile. Siin kirjanik on oma ühiskonna kriitika riietanud mõistukujulisse vormi, kuna teda olevat juba lapsepõlves köitnud Vanapagana ja Kaval-Antsu lood. Pole midagi imestada, sest Vanapagana ja Kaval-Antsu lood panevad iga inimese, kellel õiglustunne täielikult atrofeerunud pole, mõtlema. Muinaslugu lugedes peaksid terve moraalse inimese sümpaatiad Vanapaganale kalduma ja tema vahekorras Antsuga ei ole raske näha maailmakorra õigluse ebakõla võrdkuju.

Tammsaare käsitusel kerkibki see moment esiplaanile, kuigi romaanis leidub väga ohtralt ka teisi elu veidruse käsitavaid mõtisklusi. Need paiguti kipuvad peamotiivi varju jätma ja seetõttu võib vähem tähelepanelik romaani lugeja juhtlõnga käest kaotada. Andres Särevi dramatiseeringus seda karta ei ole, sest siin on peamiselt Kaval-Antsu ja Vanapagana vahekord välja toodud, kuna muu sündmustik ja filosoferivad kõrvalekaldumised on ära jäetud. Nii kaotab Tammsaare teos küll mõtte rikkuselt, kuid võidab idee selguselt. Nii siis on Särev selle romaani hästi edasi jutustanud, andes asja tuuma.

(Leo Soonpää — „Uus Eesti“ 10. mail 1940.)

*

Tammsaare on oma viimase teose näol jätnud meile pärandiks keeruka testamendi, päris „kõva pähkli“. „Põrgupõhja uut Vanapaganat“ ei saa seletada ainuüksi sotsiaalseks ega ka tsivilisatsiooni arvustavaks satiiriks; siin ei puudu torkeid sajasse suunda ega heldimust vanapaganlikust inimsusest ega meeolukat müstikatki. Neil põhjusil pole selle romaani dramatiseerimine ja lavastamine lihtne töö.

Nagu „Töölisteater“ on sel hooajal oma julgusega rahuldavalt ja hästi jagu saanud nii mõnestki „kõvast pähklist“, nii seegi dramatiseering ja lavastus Andres Särev'ilt väärrib tunnustust.

(H. Paukson — „Postimees“ 11. mail 1940.)

*

Hooaeg lõpetati A. H. Tammsaare romaani „Põrgupõhja uus Vanapagan“ dramatiseeringuga, toimetatud A. Särevi poolt (esimesed neli pilti kadunud autori kontrolli all). Peamine hüvang, mille saime, oli see mõtterikkus ja -värskus, see vaimunõtkus, vaatevinklite leidlikkus ja loomislust ning -võime, millega see teos erines meil juba tüütavaks saanud pealiskaudsest ja esitustuimast realismist nii laval kui jutustavas proosas.

Ja samavõrra kui tundsimme seda headmeelt, pidime kahjatsema asjaolu, et romaani autor ise enam ei saa näha oma töövilja kajastust laval. Selles lavateoses oli rohkem loovat vaimu ja kaugemapiirdelist ühiskonna ning eluhaaret kui hooaja draamanaelas Jakobsoni „Viirastustes“. Ja pole ka ime, et dramatiseering kohe tõusis hooaja lõpu löökteoseks, mille etendus juba ette välja müüdi.

(Artur Adson — „Varamu“ nr. 6, 1940.)

ESIMENE PILT.

Põrgupõhja talu õu.

Kevad.

LISETE (*umbes 35-aastane väikesevõitu, kõhn ja pisut vimmas eit — istub heledas päikesepaistes elamu ukse ees pakul ja vaatab, kuidas kassipoeg limpsib lõhkenud savikausi õõnsusest piima*).

JÜRKA (*umbes 40-aastane mehemürakas — tuleb suure puukandamiga metsast. Ta on kasvult pisut üle keskmise, kuid rinnust enam tünn kui mees. Käsivarred hoiduvad kehast eemale. Nägu on tal lai ja lopergune, otsaesine madal ja lame, pea suur ja ümarik, juuksed punakad ning kräsus, kõrvade äärest ühenduses samasuguse habemega, mis ulatub alla kaelale ja rinnale. — Nähes eite kassipojaga püüab ta kandami võimalikult vaikselt maha panna, aga ometi sünnib see nii suure kolina, et kassipoeg oleks pagenud, kui Lisete varmas käsi teda poleks õigel ajal kinni napsanud*).

LISETE (*siunab*): Ole sind ka su kolistamisega! Hirmutad loomakese metsa.

JÜRKA (*tuleb lähemale*): Kae mädandit! Või nii pirtsakas teine! (*Istub ja silmitseb kassipoega*.)

LISETE (*hoiab kassi süles ja kõneleb temale*): Oh sind nirukest, pisi-piimavissikest! Nõnn-nõnn, üks käpasuss. Nõnn-nõnn, teine käpasuss.

JÜRKA (*jatkab*): Nõnn-nõnn, kolmas käpasuss.
Nõnn-nõnn, neljas käpasuss.

LISETE (*tõrjub Jürka käe tagasi*): Ära sina. Sind ta pelgab.

JÜRKA: Küllap vist.

LISETE (*kõneleb jälle kassipojaga*): Oh sa mu silma-
terake, oh sa mu kallid rojuke.

JÜRKA (*lühikese pausi järele*): Noh, vanamoor, mis
sa sest asjast siis arvad?

LISETE: Millest?

JÜRKA: Et oleme nüüd Põrgupõhja peremees ja pe-
renaine. Kasski on meil juba.

LISETE: Kass on, aga kassi piima ei ole. Sina kannad
turjal metsast puid, mina käe otsas külast piima.

JÜRKA: Kui saaks hobusekondi ja lehmamullika.

LISETE: Kui saaks esteks seapõrsagi.

KAVAL-ANTS (*umbes 35-aastane, pisut alla kesk-
mist kasvu, kõhnavõitu kehaehitusega ja kavala
näoga — astub õue*): Tere kah, Põrgupõhja omad!

JÜRKA: Tere no tere!

ANTS: Kas peremees ja perenaine ise ongi või?

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Kuulsin jah, et Põrgupõhjal jälle uued rahvad.
Täna oli mul siia metsa kanti asja ja mõtlesin:
vaatan ära, kuidas siin siis müratakse. (*Ulatab
Jürkale tubakakoti.*) Suitsumees ka oled või?

JÜRKA: Küllap vist. (*Võtab taskust piibunosu ja to-
pib sinna Antsu kotist tubakat.*)

ANTS (*Lisete poole*): Perenaisele kuluks vist miskit
magusat igemele.

LISETE (*naeratab*): Ega tea hullu!

ANTS (*võtab taskust kompveki ja ulatab Lisetele*):
Tee suu seks.

LISETE: Aitüma! (*Hakkab kompvekki imema.*)

ANTS: Kuidas siis pererahvale siin laanekurus meeldib?

JÜRKA: Küllap hakkab meeldima.

ANTS: Nii et talu ostupaberid korras?

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS (*muheldes*): Endist Põrgupõhja peremeest hüüti Vanapaganaks. Näib, kuidas sinu nimega jääb.

JÜRKA (*vaatab kõrvale*): Mis nimest.

ANTS: Ega kedagi! Aga jäksi sul vist on. Pane või päris-vanapagana endaga rindupidi kokku. Niisukest peremeest on Põrgupõhjale vaja. Ega vähest siin aita.

JÜRKA: Ei vist.

ANTS (*lühikese pausi järele*): Suur see pere teil siis ka on?

JÜRKA: Kahekesi olemegi.

ANTS: Lapsi ei olegi?

JÜRKA: Eks nad jõua tulla.

LISETE: Kui leiba jätkub, siis tulevad.

ANTS: Kas siis tänini pole jätkunud?

LISETE: Ju siis pole.

JÜRKA: Ju siis jah.

ANTS (*kisub piipu ja silmitseb pererahvast*).

LISETE (*pausi järele*): Kaugelt mees olete või?

ANTS (*muheleb*): Kel kaugelt, kel ligidalt.

JÜRKA: Eit küsib põrsa pärast.

ANTS: Tahate osta või müüa?

JÜRKA: Osta ikka. Eit ajab peale.

LISETE: Jah, külamees teab ehk juhatada?

ANTS (*muigab*): Vaata-vaata! Endine Põrgupõhja Vanapagan lõpetas põrsata, uus algab põrsaga.

JÜRKA: Lehmamullikas kuluks ka marjaks ära.

ANTS (*muheleb*): Nii-nii!

LISETE: Ja ega hobusetukaski liiga teeks.

JÜRKA: Ega vist.

ANTS: Aga, kulla mees, kuidas sa siis koha võtsid, kui sul midagi ei ole?

LISETE: Kass on.

ANTS: Seda ma näen. Ja isegi piima on potitükis. Külast toodud või?

LISETE: Ega ise lüpsa, kui lehma'i ole.

ANTS: Ega ise kassipoegagi maailma kannu. Sellegi peab külast tooma.

LISETE: Kassipoeg võib ise tulla ja ukse taga näuda. Aga piimal pole jalgu all ega häält sees.

ANTS: Nõnda see kuulukse. (*Jürka poole pöördudes.*) Sõnakas eit sul, kallid Vanapagan. Endisel oli tossike.

JÜRKA (*hirnatab naerda, mis kostab nagu hobuse hirnumine kõmisevast tünnist ja nagu ei tulekski inimese suust*).

ANTS (*silmitseb teda mõne hetke tõsiselt, siis asjalikult*): Kuidas siis jääb põrsaga? Tahetakse saada või?

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Noh, siis on hea nõu kallis — mine Kaval-Antsu juure.

JÜRKA: Kas temal on?

ANTS: Ehk leidub.

JÜRKA: Ja lehmi on tal ka?

ANTS: Lehmi ka.

JÜRKA: Aga hobuseid?

ANTS: Ka hobuseid.

JÜRKA: Kes ta siis ise on?

ANTS: Kuidas? Kas sina siis Kaval-Antsust midagi pole kuulnud?

JÜRKA: Ei vist.

ANTS: Kõneldakse, et tal on talu, pood, veski, laua-
vabrik ja üht-teist muudki.

LISETE: Kaugel siis niisuke elab?

ANTS (*muheleb*): Kuulukse, et mitte väga kaugel. Maanteed mööda tuleb ehk kilomeetrit viis. Aga kui tunned otsemat teed, on jalavaeva kenakesti vähem.

JÜRKA: Või kenakesti vähem?

ANTS (*näitab käega*): Jah, siit üle põllunurga sinna kaheharalise kase juure. Seal mööda jalgrada läbi soo ja üle heinamaa. Endine Vanapagan läks ja tuli ikka seda kaudu, kui käis Kaval-Antsul. Tema tallatud see jalgrada ongi.

JÜRKA: Või tema tallatud?

ANTS: Aga kuidas sa siis pörsast tahad? Raha eest või kuidas?

JÜRKA: Kuidas siis veel?

ANTS (*lõuga sügades*): Kaubad käivad mitut moodi. Endine Põrgupõhja Vanapagan ei võtnud midagi raha eest. Kõik tasus ta tööga või andidega. Aga mehi on mitmesuguseid.

JÜRKA: Põrsa võtaks ikka raha eest.

ANTS: Aga milleks siis Antsult? Raha eest saab igalt poolt. Too või linnast hästi suurt vassongi.

JÜRKA: Esteks raha eest, pärast muidu.

LISETE: Ega raha kõigeks ette löö.

ANTS: Sedap minagi. (*Tõuseb.*) Aga Antsu juure võib rahaga ja rahata. Küll tema nõu leiab. Temal on ikka kotisopis peotäis jahu, kamalutäis ube või herneid. Eks majakohas kulu kõike natukehaaval.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS (*silmitseb puuriita*): Ütlesid, et sul pole hobust, aga endal värskelt puuvirn õue veetud.

JÜRKA: Seljas.

ANTS: Oled siis aina päevade kaupa tassinud?

JÜRKA: Täna hommikul.

ANTS (*muheleb*): Nalja heidad. Endine Vanapagan nalja ei mõistnud.

JÜRKA: Mina ka mitte.

ANTS: Aga ühe hommikuga kannad seljas niipalju puid, et jatkuks kahel hobusenokal paar päeva vedada, mis?

JÜRKA: Kannan.

ANTS (*sügab habemetutti*): Vaata aga vaata. Siis on Põrgupõhja saanud tublima Vanapagana kui oli endine.

JÜRKA: Ega tea ka.

ANTS: Mis seal teada. On nähtud endist ja praegust.

LISETE: Siis ikka siitnurga mehi?

ANTS (*muheleb*): Pisut siit ja pisut sealt, pisut Ants ja pisut Kaval.

JÜRKA (*jahmub*): Mmhh?

LISETE (*imestades*): Kaval-Ants ise või?

ANTS: Kuulukse olevat. Mängisin pisut pimesikku. Tahtsin vaadata, mis rahvad olete ja kas maksab üldse teiega jändama hakata. Nüüd tean, et maksab.

JÜRKA: Või maksab.

ANTS: Maksab, maksab. Tõsijutt.

LISETE: Nii et seapõrsa saab?

ANTS: Saab seapõrsa ja lehmamullika, saab hobuse-noka ja ka lambatalle. Ainult ise peate silma peale lööma, mis meeldib. Rahast pole lugu, temaga saame hakkama.

JÜRKA: Aga eks võlg taha tasuda.

ANTS: Seda nüüd küll. Aga kui Põrgupõhja uuel Vanapaganal on jäksi ühe hommikuga nii suure puuriida kandmiseks, üks ta või siis vahel ka Antsule appi karata. Küllap Kaval-Antsulgi on ühteist teha ja toimetada.

JÜRKA: Nii et päeviliseks või?

ANTS: Päeviliseks või teisiti kuidagi, üks töö ta kõik.

LISETE: Aga mis saab Põrgupõhjast, kui peremees ise hakkab Kaval-Antsu orjama?

ANTS: Ega siis peremees ja perenaine ometi kahekesi mõtle kogu Põrgupõhja tööd ära teha?

JÜRKA: Kes siis veel?

ANTS: Tuleb võtta sulane ja tüdruk.

JÜRKA: Sulane ja tüdruk?

ANTS: Just nimelt. Siis on talus täispere — peremees, perenaine, sulane ja tüdruk.

LISETE: Aga kust neid võtta?

ANTS (*temale*): Küll siingi nõu leiab. (*Jürkale*.)
Kui tahad, võin ühe oma sulase ja tüdruku sõbramehe poolst Põrgupõhjale anda. Siis on sul endal aega Antsu aidata.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Saatsin täna Tooma ja Juula Põrgupõhja alla sohu sammalt korjama. Lasen nad pärast siit läbi astuda, siis võite kohe kaupa teha.

JÜRKA: Ah kohe või?

ANTS: Aga mis siis veel, kui olete peremees ja perenaine! Omavahel ütelda, Toomas on pisut pika toimega, aga Juula on see-est kullatükk: tüse ja tugev, rakendab hobust ja meisterdab heinakuhja. Ja toitu ei põlga, anna ette mis tahes. Puhas rõõm perevanemal teda vaadata.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Ma siis lähen ja toon nad siia. (*Lahkub*.)

JÜRKA: Kena ja lahke inime see Ants.

LISETE: Räägi siis, kui põrsas käes.

JÜRKA: Ta lubas ju ka lambatalle, lehmamullika ja hobusenoka.

LISETE: Ja sina kohe uskuma? Suu hakkas juba vett jooksuma, mis? Esiotsa ainult kassipoeg mul süles, ja seegi pettusega. Vaata et Kase perenaine talle varsti ajades järele ei tule.

JÜRKA: Aga mis sa arvad sulasest ja tüdrukust?

LISETE: Eks näe, mis loomad need on, kui Ants nad siia toob. On ehk nagu Ants isegi kriukaid täis.

JÜRKA: Ega hulle tea.

LISETE: Mis seal teada! Igal Antsu sõnal saba taga.

JÜRKA: Ah, ää latra tühja, vanamoor. (*Lahkub.*)

KASE PERENAINE (*umbes 50-aastane tugev ja käre eit — astub õue*): Tere ka, Põrgupõhja rahvas!

LISETE (*ta tulekust pisut kohkunud*): Tere, tere! Näeh, või Kase perenaine ise kohe. (*Võtab kassipoja tugevamini sülle.*)

KASE PERENAINE (*tuleb ligemale ja silmitseb tige-geda võidurõõmuga kassipoega Lisete süles*).

LISETE: Mida küla pool ka kuulukse?

KASE PERENAINE: Kuulukse, et meie kassipoeg on varastatud. Ja just niisuke hallivöödiline nagu sul süles.

LISETE: Kuule hullu, või just niisuke!

KASE PERENAINE: Just niisuke jah. Nii et olekski nagu meie oma.

LISETE: Ah maailmas siis rohkem niisuke si ei ole või?

KASE PERENAINE: Miks ei ole, aga kust sina selle said?

LISETE: Ma ei saandki. Ise tuli.

KASE PERENAINE: See kassipoeg tuli ise Põrgupõhja?

LISETE: Ega ta siis üksi tulnd. Ühes emaga.

KASE PERENAINE: Ja kus see ema siis on?

LISETE: Nagu ta tuli, nii ka läks. Leidis pojale paiga ja tegi ise sääred.

KASE PERENAINE: Ää aja tühja! Ütle parem, mil-lal minia tõi selle kassipoja siia?

LISETE: Misuke minia?

KASE PERENAINE: Ah seda sa ka ei tea? Võib-olla sa ei mäletagi enam, et üleile meil käisid ja et minu minia sulle tahtis kassipoega anda?

LISETE: Seda ma mäletan.

KASE PERENAINE: Oh taevas, kui sa teaksid, mis inimeseloom see minu minia on! Su oma silma all petab su läbi. Usu või ära usu, aga ma ei saa enam ööl ega päeval unerahu. Aina käin ja löön silma siia ning sinna. Aga ometi kaovad asjad majast, tee mis tahes. Kui ma ometi kätte saaksin, millal või kuidas ta selle kassipoja siia tõi.

LISETE: Kase ema, nüüd süüdistad oma miniat asjata. Tema näib sul küll heake olevat, aga kassipoega pole ta siiski siia toond.

KASE PERENAINE: Aga — tule, jumal, appi — kuhu see meie kassipoeg siis sai?

LISETE: Ehk rotid murdsid ära.

KASE PERENAINE (*lööb kahtlema*): Seda ma mõtlesin ka, aga ... Kas sina võid oma hingeõnnistuse juures vanduda, et see kassipoeg on ise tulnd?

LISETE: Selle kassipoja eest võin ma küll oma hingeõnnistuse anda.

KASE PERENAINE: Siis ei aita muu kui pean targa juure minema. Tean üht, kes oskab kaartidelt küsida ja jalgade vahelt vaadata. Küll tema mulle ütleb. Nõnda ma seda asja ei jäta. (*Lahkub.*)

LISETE (*kallistab ja sussutab kassipoega oma suu juures*): Kuulsid, sa niruke: oma hingeõnnistuse andsin ma sinu eest. Aga sinu õige hind on ainult sukanõel. Sellest sa näed, kuidas ma sind armastan.

JÜRKA (*tuleb*): Käidi kassipoega nõudmas?

LISETE: Käidi. Aga kätte ei saadud. Ja ei saadagi.

JÜRKA: Ega vist.

ANTS (*tuleb ühes Juula ja Toomaga*): Noh, Põrgu-
põhja omad, siin on nüüd see Toomas ja siin see
Juula. Ma juba klaarisin asja ära ja nad on nõus.
Saage aga nüüd omavahel hakkama, siis pole enam
muud vaeva kui tööd teha. Mis aga puutub sea-
põrsasse ja lambatalle, siis jääb, nagu ütlesin —
tulge Antsu juure, küll tema toimetab ja sokutab.
Head päeva! (*Lahkub.*)

TOOMAS (*umbes 35-aastane mehevolask — astub lai-
sal sammul Jürka juure*): Tere, peremees!

JÜRKA (*ulatab käe*): Tere, tere!

JUULA (*umbes 30-aastane, tüse ja tõtsakas, kuid kül-
lalt meeldiva näoga tüdruk — astub Lisete juu-
re*): Tere, perenaine!

LISETE: Tere!

TOOMAS (*läheb Lisete poole*): Tere, perenaine!

LISETE: Tere! (*Vaatab poisile näkku ja naeratab
talle.*)

TOOMAS (*naeratab talle vastu*).

JUULA (*on vahepeal lähenenud Jürkale*): Tere, pe-
remees!

JÜRKA (*vahib teda otse ammuli sui ja siis naeratab
talle*).

JUULA (*naeratab vastu*).

JÜRKA (*hirnatab, nagu varem Antsule, ebainimlikult,
kuid soojast südamest*).

EESRIIE.

TEINE PILT.

Eelmise pildi lavaseadeldus. Juure on tulnud uus istepink ja mõni muu üksikasi.

Tegevus areneb järgmise aasta suvel.

JÜRKA (*istub pingil ja parandab range*).

POLITSEINIK (*sõidab jalgrattaga õue*): Tere, Põrgupõhja peremees!

JÜRKA: Tere, tere.

POLITSEINIK: Tulen sind jälle kord külastama.

JÜRKA: Seda on näha jah.

POLITSEINIK: Noh, kas nüüd oled selgusel, kuidas su heinaküün möödunud sügisel põlema läks?

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK: Ah ikka, et sulane jäi piibuga magama ja põletas nii iseenese kui ka küüni?

JÜRKA: Aga kes siis?

POLITSEINIK: Ei mina tea, kes. Aga kui oli mõni, kes tappis sulase ja tahtis tulega oma tegu varjata?

JÜRKA: Mine ikka, politseisaks! Kes siis tapetud sulase pärast hakkab tulega värskaid heinu raiskama.

POLITSEINIK: Sul oleks nagu heinteist rohkem kahju kui sulasest.

JÜRKA: Ongi. Heinad olid omad, poiss vööras. Aga mis sest enam, politseisaks ütles ju, et see asi on lõpetatud.

POLITSEINIK: Seda küll, juurdlus selles asjas on lõpetatud. Täna on meil teine asi. (*Võtab portfellist paberi.*) Sina oled esitanud ministeeriumile avalduse, et karu on murdnud su lehma.

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK: Ja soovid, et riik sulle lehma hinna välja maksaks.

JÜRKA: Aga kui riigi karu, nagu Ants ütleb.

POLITSEINIK: Kuidas riigi karu?

JÜRKA: Noh, riigisakste jahiloom.

POLITSEINIK: Nägid sa kindlasti, et see oli karu?

JÜRKA: Ei, mina ei näind.

POLITSEINIK: Kes siis nägi?

JÜRKA: Eit.

POLITSEINIK: Aga kust siis sina tead, et karu murdis?

JÜRKA: Aga kes siis? Ega ometi eit ise.

POLITSEINIK: Aga kui hunt, mis siis?

JÜRKA: Siis oleks ma ju hundi maha löönd.

POLITSEINIK: Lõid sa siis karu maha?

JÜRKA: Aga kes siis?

POLITSEINIK (*uskumatult*): Sina lõid karu maha?

JÜRKA: Läksin lehma talt ära võtma, tuli kallale, ja andsin kirvega.

POLITSEINIK (*hakkab naerma*): Naljamees oled!

JÜRKA: Küsi Antsult, nahk kuivab tema seinal.

POLITSEINIK: Miks Antsu seinal?

JÜRKA: Aga kui tema lehm.

POLITSEINIK: Miks siis sina kahjutasu nõuad, kui lehm oli Antsu?

JÜRKA: Aga kui Ants andis ta minule?

POLITSEINIK: Siis oli ta ikka sinu, mitte Antsu.

JÜRKA: Mis sest, et minu, kui välja maksmata. Ants võttis ikkagi katkise lehmanaha asemele terve karunaha.

POLITSEINIK: Aga, kulla mees, kas sa ka seda tead, mis maksab karu tapmine keelatud ajal?

JÜRKA: Ega ma teda tappa tahtnudki. Mõtlesin ainult hirmutada. Aga mis ma pidin siis tegema, kui ta tuli mulle kallale?

POLITSEINIK: Nii et sa tapsid ta enese kaitseks. See igatahes kergendab su süüd. Aga kõigepealt pean ma Antsult karu naha asitõenduseks kätte saama. Homme kell üksteistkümmend tuled minu kantseleisse. Head aega!

JÜRKA: Head aega jah.

POLITSEINIK (*kargab ratta selga ja sõidab minema*).

LISETE (*tuleb*): Mis see politseinik siit tahtis?

JÜRKA: Karu nahka ajab taga.

LISETE: Aga kuidas jäi lehmaga? Kas kroonu maksab välja?

JÜRKA: Seda kuuleb ehk homme. Kästi kantsaleisse tulla.

LISETE: Kui muidu ei aita, räägi Antsuga. Ei see kuldaväärt mees meid hätta jäta.

JÜRKA: Ei vist.

LISETE: Ainult et see päevade tegemine.

JÜRKA: Jah, käskis juba homme tulla.

LISETE: Armas aeg! Kuidas siis homme, kui pidid alles tuleval nädalal.

JÜRKA: Annab uue lehma, sellepärast.

LISETE (*nõustub*): Nojah, eks ta ole. Aga mis siis mina üksi siin Põrgupõhjal peale hakkam?

JÜRKA: Kuidas siis üksi, kui Juula ka.

LISETE: See lööb tänavu rohkem mind takka kui iseenast. Nagu oleks tema majas otsaline. Öösel kooserdab ringi, päeval magab püstijalu.

JÜRKA: Küll ma ütlen talle, et...

LISETE: Ää parem ütle kedagi. Muidu, kui kahekesi jääme, vaata et tuleb kallale. Ainult kui teaks, kus ja kellega ta peaks...

JÜRKA: Mis sinul võõrastega asja.

LISETE: Kuidas siis võõras, kui elab oma majas. Juula asjad on ju sedasi, et...

JÜRKA (*üsna rahulikult*): Mis siis ikka. Löö silma peale, et ta töö juures endale liiga ei tee.

LISETE: Ah, siis sellepärast, et mul endal lapsi ei ole, pean hakkama võõraid juba enne sündimist karjatama!

JÜRKA: Küllap vist. Kui pole endal, siis karjata võõraid.

LISETE: Kuule, vanamees, kust sul äkki see lastehimu?

JÜRKA: Tahan õndsaks saada, sellepärast.

LISETE: Kas Ants seda tarkust sulle õpetas või?

JÜRKA: Käin kirikus, seal.

LISETE: Nõndaks! Põrgupõhja Vanapagan käib kirikus!

JÜRKA: Käin kirikus ja õpin laulma.

LISETE: Laulma? Vanapagan käib kirikus ja õpib laulma! (*Puhkeb naerma.*)

JÜRKA (*pahaselt*): Ää irtvita. Ja Juula vastu ole sõbralik. (*Lahkub.*)

LISETE: Või sõbralik? Õige mul titake, et ole sõbralik. (*Äkki seisatab ja jääb mõtlema.*)

JUULA (*tuleb heinakotiga ja paneb selle maha*).

LISETE (*astub ta juure*): Soo! Nüüd ma siis tean, kes on su lapse isa.

JUULA: Ega tea hullu.

LISETE: Jürka!

JUULA: Ise ütles või?

LISETE: Mis ta siis muidu nii väga sinu eest mureseb. Saad vanapaganalt kantsu kaela.

JUULA (*hakkab naerma*): Kõiki Põrgupõhja peremehi hüütakse Vanapaganaks. Aga lapsed teistel nagu muudelgi inimestel.

LISETE: Teisi ainult hüüti nõnda, Jürka on päris.

JUULA: Jürka on uus Vanapagan. Tean. Aga minul on see ükskõik. Olgu ta või vanajumal ise. Peaasi, et on mees, kes minust üle. Nannipunni mina ei armasta.

LISETE (*tulises vihas*): Sina häbematu raisk nii-suke!

JUULA: Ei mina ole raisk ühti, perenaine, sest mina saan lapse. Vaata, et on veel kaksikud.

LISETE (*röögib vihast*).

JÜRKA (*jookseb vaatama, miks Lisete karjub*).

LISETE (*tormab tulivahasena talle vastu*): See häbe-
matu siin ütleb, et sina oled tema lapse isa.

JUULA: Ei mina ole seda ütelnud. Perenaine räägib,
et peremees ütelnud. Aga mina ütlesin, et ehk on
koguni kaksikud.

JÜRKA (*vaikib*).

LISETE (*temale*): Noh, sulle oleks nagu suu peale
löödud!

JÜRKA: Küllap vist.

LISETE: Siis sellepärast sa muretsedki nii väga
Juula eest.

JÜRKA: Ega tea kah.

LISETE (*karjub*): Tulega peaks teid kaht ära põle-
tama!

JUULA: Parem lähen heaga minema. (*Tahab lah-
kuda.*)

JÜRKA: Juula! Oota! (*Läheb ta juure ja võtab tal
käest kinni.*) Sina jääd.

LISETE (*karjub*): Siis lähen mina! (*Tormab minema,
aga pöördub tagasi.*) Aga sinule, vanamees,
panen ma sulle sappa.

JÜRKA: Ei sa pane.

LISETE (*karjub*): Panen!

JÜRKA: Enne löön su maha. (*Astub mõne sammu Li-
sete poole.*)

JUULA (*puudutab Jürka kätt*): Las ta elab.

JÜRKA (*Lisetele*): Vaata, vanamoor, selle naise pä-
rast kingin sulle elu.

LISETE (*karjub*): Ma ei taha su kinki. Tapa mind!
Löö mind siiasamasse maha! Ennem lähen põrgu
kui elan siin.

JÜRKA: Ja minegi, kui maailmas ei taha elada.

LISETE: Ja lähengi! Aga sinule, Juula, ütlen ma,
et sa teaksid: Jürka ise põletas oma küüni ja sulase.
Viskas sulase küüni ja pistis tule räästasse.
Ise pidas juures vahti, et poiss välja ei saaks.
(*Paus.*)

JUULA (*astub pausi järele Jürka juure*): On see
õige?

JÜRKA: Õige.

JUULA: Miks sa põletasid Tooma?

JÜRKA: Magas eidega.

LISETE: Aga Juula magas sinuga. Nüüd peab ka te-
ma põletama.

JÜRKA: Juulal tuleb laps, aga sinul pole tänapäevani
õhkagi.

LISETE: See tarkus on sul ka kirikust või?

JÜRKA: Pühastkirjast. „Tehke sugu ja teid saagu
palju“.

LISETE: Ja sina, Juula, jääd selle mõrtsukaga?

JUULA: Ta on mu lapse isa.

LISETE: Noh, siis annan teid mõlemaid politsei
kätte.

JÜRKA: Mispärast?

LISETE: Sellepärast, et põletasid sulase.

JÜRKA: Ei mina ole põletand.

LISETE: Sa ju ise praegu ütlesid Juulale, et põle-
tasid.

JUULA: Ei mina ole midagi kuulnd.

LISETE (*on löödud, viskab pikali murule ja oigab*):
Ma suren viha kätte.

JUULA: Kui sured, siis oma kurjusest.

LISETE (*röögib vihast*).

EESRIIE.

KOLMAS PILT.

*Pastori vastuvõtutuba kirikumõisas.
Mõni nädal hiljem.*

PASTOR (*umbes 50-aastane, hallijuukseline ja sügavalt mõtterikka näoga — istub laua taga ja lehitseb suurt raamatut*).

JÜRKA (*seisab püsti ja ootab*).

PASTOR (*tõstab pea*): Ei ole, mitte ei ole.

JÜRKA: Ma tegin talle ju puusärgi, kuidas siis ei ole.

PASTOR: Jah, armas hing, puusärk on, aga hinge ei ole. Ei ole sind ennast ega su eite.

JÜRKA: Mina olen ju siin.

PASTOR (*muigab*): Jah, ise oled sa siin, aga hinge ei ole.

JÜRKA (*jahmunult*): Kus mu hing siis on?

PASTOR: Võib-olla kuskil mujal, teises hingekirjas. (*Silmitseb teda teraselt.*) Aga ütle, armas hing, kes sa õige oled? Ma ei mäleta, et ma sind enne oleksin näinud.

JÜRKA: Olen mitu korda kirikus käind.

PASTOR: Aga kuidas on su armulauaga lugu?

JÜRKA: Seal ma pole veel käind.

PASTOR: Ah veel mitte?

JÜRKA: Ei.

PASTOR: Aga ütle, armas hing, kust sa siis pärit oled?

JÜRKA: Põrgupõhjast.

PASTOR (*venitades*): Ah nii! Soo, soo! Nüüd ma hakkam mõistma! (*Muheldes.*) Endist Põrgupõhja peremeest hüüti Vanapaganaks. Kuidas on sinuga lugu?

JÜRKA: Endist hüüti, mina olen.

PASTOR (*naeratades*): Ah siis sina, armas hing, oled see pärisvanapagan?

JÜRKA: Mina olen see päris.

PASTOR (*naerab kõigest südamest*).

JÜRKA (*ei saa aru, mille üle pastor naerab, kuid katsub viisakuse pärast ometi kaasa naerda*).

PASTOR (*kuuleb Jürka kõmisevat naeru ja jääb talle tõsiselt otsa vahtima, nagu näeks ta enda ees tööpoolest elavat vanapaganat. Pausi järele*): Aga, armas hing, kui sa oled tõesti vanapagan, miks tulid sa siis maa peale?

JÜRKA: Taevas tahtis.

PASTOR: Soo! Miks siis?

JÜRKA: Et saaksin õndsaks. Muidu ei tule inimesed põrgu.

PASTOR: Kuidas nii, armas hing?

JÜRKA: Peetrus ütles.

PASTOR: Mis see Peetrus ütles?

JÜRKA: Peetrus ütles: inimene on patune, ei saa õndsaks. Tahab, aga ei saa. Võib-olla ei tahagi. Taevas tahab teada, kas tahab või ei taha, kas võib või

ei või. Sellepärast ütles Peetrus minule, kui läksin hingede järele: enam ei saa. Kui tahad veel saada, mine inimeseks maa peale ja katsu, kas saad õndsaks. Kui saad, siis võib saada ka inimene, ta ainult ei taha. Aga kui ei saa, siis ei või saada ka inimene, ehk küll tahab. Ja kui ta võib, aga ei taha, siis saadame ta sinu kätte põrgu. Ning kui ta küll tahab, aga ei või, tuleb ta taevasse ja sina ei saa enam hingesutsugi. Nõnda ütles Peetrus. Ja siis ma tulin maa peale, et õndsaks saada.

PASTOR (*pausi järele*): Aga, armas hing, kuhu jääb siis lunastus?

JÜRKA: Peetrus ütles, see ei loe änam.

PASTOR: Aga meie, inimesed, loodame ainult lunastusele.

JÜRKA: Ja lähete hukka. Peetrus ütles.

PASTOR (*ebamääraselt*): Et just Peetrus seda pidi ütlema.

JÜRKA (*lihtsalt*): Teistega ei saand ma sel korral taevas kokku.

PASTOR (*võimalikult lihtsalt*): Kus see taevas oli?

JÜRKA: Kas siis õpetajahärra ei tea, kus taevas on?

PASTOR (*kogeleb*): Noojaa... Hm-hm... Seda seletada viiks meid liig kaugele. Asume parem oma asja juure. Sa ütlesid, et tahad oma naist matta.

JÜRKA: Küllap vist.

PASTOR: Aga koguduse hingekirjas sind ei ole. Ei sind ega su eite. Kas sa ei näitaks mulle kord oma isikutunnistust? On see sul kaasas?

JÜRKA: Kaasas, pidi olema. (*Kohmitseb taskuis ja kui leiab otsitava, annab selle pastorile.*)

PASTOR (*silmitseb hoolega Jürka isikutunnistust*):
Jah, kõik näib korras olevat. Templid ja allkir-
jad... Aga ometi vastavad nad, et sind ei ole.

JÜRKA: Kuidas siis ei ole, kui olen?

PASTOR (*endamisi arutades*): Ei tea mina, miks
sind ei ole. Keegi peab siin eksima. Aga kes, mine
võta kinni. (*Et asja uurida.*) Kes andis sulle selle
tunnistuse?

JÜRKA (*kõhklemata*): Peetrus.

PASTOR (*jahmunult*): Missugune Peetrus?

JÜRKA (*endise kindlusega*): See, kes taevas ust
hoiab.

PASTOR (*endamisi*): Soo, jälle oleme taeva ja põrgu
juures väljas. (*Tõsiselt ja kainelt, nagu oleks te-
gemist sootuks hariliku asjaga.*) Andis Peetrus
isiklikult, ma mõtlen, oma käega, selle tunnistuse
sulle?

JÜRKA: Ei.

PASTOR: Aga kuidas siis?

JÜRKA: Ingel tõi.

PASTOR: Miks ta isiklikult ei annud, kui sa tema
juures käisid?

JÜRKA: Siis polnud ju kindel, kas tulen maa peale.

PASTOR: Miks siis kindel ei olnud?

JÜRKA: Tahtsin enne vanamooriga aru pidada, kas
maksab inimeseks hakata, et õndsaks saada.

PASTOR: Ja eit arvas, et maksab?

JÜRKA: Küllap vist.

PASTOR: Ning siis alles saatiski Peetrus selle
tunnistuse?

JÜRKA: Aga millal siis?

PASTOR (*silmitseb teda mõne hetke, siis sõbralikult*):
Armas hing, see on väga hea, et sa mulle ütlesid, kes sa oled ja kust sa tuled. Aga ära sellest igapähele räägi. Sest inimesed ei usu, mis neile üteldakse. Nad panevad sind naeruks. (*Ohkab.*) Jah, inimesed on usus nõdraks läinud! Ning häda tuleb sul selle tunnistusega, armas hing. Inimesed ei usu lõpuks ka seda. Ütlevad, et on võltsitud.

JÜRKA: Kuidas võltsitud? Peetrus ise saatis.

PASTOR: Aga puudub Peetruse allkiri. Selles on häda. Kas sa ise pole vaadanud?

JÜRKA: Ei.

PASTOR: Siis vaata.

JÜRKA: Ma ei tunne pookstahvi.

PASTOR: Sellest on väga kahju. Muidu oleksid võinud oma silmaga näha, et tunnistus on kahtlane. Sina ütled, et said Peetruselt, aga Peetruse nime all ei seisa. Selle asemel on mingi vallavalitsuse tempel ja vallatalitaja allkiri. Ning seegi on nii vilets ja segane, et raske on aru saada, mis see õige on. Aga las see asi täna jääda, armas hing. Ma uurin järele. Ehk on siiski tegemist ainult eksitusega.

JÜRKA: Aga kuidas eidega jääb?

PASTOR: Eide matame maha. Pühitsetud mulda. (*Teeb endale märkmeid.*) Kunas sa tahtsid oma naist matta? Laupäeval?

JÜRKA: Küllap vist.

PASTOR: Siis laupäeval. Kell kolm pärast lõunat. (*Ulatab Jürkale käe.*) Ja nüüd, armas hing, mine rahuga, sest su eit ootab sind oma kirstus.

JÜRKA (*viivitab*): Mul on õpetajahärrale veel asja.

PASTOR: Soo, soo! Kõnele siis, armas hing!

JÜRKA: Ma palun õpetajahärrat oma lapsed hinge-
kirja panna.

PASTOR: Lapsed? Suri su eit siis nurgavoodisse?

JÜRKA: Ei. Lapsed on Juulaga.

PASTOR: Kes on see Juula?

JÜRKA: Minu naine.

PASTOR: Aga su naine ju suri ära.

JÜRKA: Ega siis Juula ole surnd, see oli Lisete, kes
suri.

PASTOR: Kes siis Juula sinu naiseks tegi?

JÜRKA: Meie ise. Metsas.

PASTOR: Nii et see sündis juba sinu naise eluajal?

JÜRKA: Jah, õpetajahärra.

PASTOR: Kas sinu naine teadis seda?

JÜRKA: Küllap vist.

PASTOR: Oli sellest teie vahel rääkimist?

JÜRKA: Või veel!

PASTOR: Ja te elasite edasi kolmekesi?

JÜRKA: Ei, eit vihastas, jäi haigeks ja suri. Ennem
lähen põrgu, ütles ta.

PASTOR: Sinu hingel lasub siis ju raske patt, armas
hing... Miks sa tegid seda?

JÜRKA: Lisetel polnud lapsi.

PASTOR: Aga see ehk polnud sugugi tema süü.

JÜRKA: Kelle siis?

PASTOR: Võib-olla sinu enda.

JÜRKA: Teiste meestega ei saand ta ka.

PASTOR: Kust sina seda tead, armas hing?

JÜRKA: Ta magas ju sulasega.

PASTOR: Tead sa seda kindlasti?

JÜRKA: Ega ma siis muidu sulast ära põletand.

PASTOR (*tunneb selgroos külmi judinaid, kuid sunnib end rahule*): Kuidas? Sina põletasid oma sulase?

JÜRKA: Põletasin.

PASTOR: Kus?

JÜRKA: Küünis. Ühes heintega.

PASTOR: Kas siis keegi seda ei näinud?

JÜRKA: Eit nägi.

PASTOR: Mis tema ütles?

JÜRKA: Ei kedagi. Nuttis, oli teisel sulasest kahju. Pärast võttis mul kaelast kinni ja ütles: „Nüüd näed isegi, et olen ikka veel sulle kallis.“

PASTOR: Oli ta siis sulle kallis?

JÜRKA: Surnult on kallim.

PASTOR (*lühikese pausi järele*): Aga ütle ometi, armas hing, kuidas tahad sa siis õndsaks saada, kui sa teisi inimesi põletad ja püha abielu rikud?

JÜRKA: Aga kui muidu lapsi ei saa.

PASTOR: Need ei ole ju sinu lapsed.

JÜRKA: Kelle siis?

PASTOR: Juula omad.

JÜRKA: Juula ei saa ju üksi eluilmas last.

PASTOR: Seaduse ees saab.

JÜRKA: Nagu neitsi Maria.

PASTOR: Kas või nõnda, kui see sulle muidu küllalt selge ei ole.

JÜRKA (*muutub ärevaks*): Nii et minul ei ole lapsi?

PASTOR: Ei ole ega tulegi, kui Juula pole sinu naine.

JÜRKA: Ta ju on, mul on temaga lapsed.

PASTOR: Mitte sinul temaga, vaid temal sinuga.

JÜRKA: Kas tead, õpetajahärra, ma tahaksin sellele majale siin tule otsa panna.

PASTOR: Ui, ui, armas hing! Kuidas sa küll oma hingekarjasega räägid!

JÜRKA: Aga kui on ainult Juula lapsed, siis...

PASTOR: Siis pead Juulaga seaduslikult pühasse abiellu astuma, et Juula lapsed oleksid ka sinu lapsed. Nii et mine ilusasti Põrgupõhjale tagasi, mata oma eit maha, pea kuu või kaks leinaaega, siis pane endale puhtamad riided selga ja...

JÜRKA: Mul pole puhtamaid.

PASTOR: Noh, siis pane needsamad, võta oma Juula kaasa ja...

JÜRKA: Kas poisid ka?

PASTOR: Ei, poisse pole esiotsa vaja.

JÜRKA: Aga kust nad kodus tissi saavad, kui Juula tuleb siia?

PASTOR: Noh, kui nõnda, siis võta ka poisid kaasa. Nii et tulete neljakesi ja mina panen sinu ning su Juula nagu pruudi ja peiu kirja. Kolm nädalat kuulutan teid kirikus kantslist maha ja siis võin paari panna.

JÜRKA (*rõõmsalt*): Nii et ka mina saan lapsed?

PASTOR: Nii et ka sina saad lapsed. Ja pealegi veel
kaksikud, kui Juulal on kaksikud.

JÜRKA (*kinnitab*): Juulal on kaksikud.

PASTOR: Noh, siis on kõik korras.

JÜRKA (*rõõmsalt*): Küllap vist.

EESRIIE.

NELJAS PILT.

Sama koht Põrgupõhja õuest, mis oli teises pildis.

Järgmise aasta suvel.

JÜRKA (*istub pingil ja seab sõnnikuharki varre otsa*).

JUULA (*tuleb majast ja saladuslikult*): Vanamees!

JÜRKA: Mis on?

JUULA: Mõttele ometi, mis hull asi meie kaksikutega: neile kasvavad sarved pähe.

JÜRKA (*rahulikult*): Ä'ä latra.

JUULA: Tõsijutt! Väikesed nubrikud on juba olemas.

JÜRKA: Mõni muu viga ehk.

JUULA: Mis muu viga siis, kui sarved.

JÜRKA (*on hargi varre otsa seadnud ja tõuseb*): Küllap elavad siis ka sarvedega, kui on õiged tunnistused taskus. (*Tahab minna.*)

JUULA: Kuhu sa siis nüüd lähed?

JÜRKA: Kaval-Antsule. Tahab hakata sõnnikut vedama.

JUULA: Pidid ju Antsule rääkima, et ta laseks sind koju.

JÜRKA: Rääkisingi.

JUULA: Aga ei lase?

JÜRKA: Ei. Ütleb, et kui päevi ei lähe tegema, nõuab kõik võlad kohtuga sisse.

JUULA: Saada talle sulane.

JÜRKA: Ütleb, et pole minusugust sulast.

JUULA: Ja sellepärast siis pead teda orjama?

JÜRKA: Küllap vist.

JUULA: Tead, vanamees, me ei tohi Antsult enam laenata.

JÜRKA: Kui nõnda saaks.

JUULA: Peab saama. Laenuga ta orjastab su. Sinu lapsed on orja lapsed.

JÜRKA: Kuidas orja? ... Ma olen ju peremees.

JUULA: Sa oled Antsu ori. Mina olen orja naine.

JÜRKA (*mõtleb pisut, siis*): Kust sina seda tead?

JUULA: Ma orjasin ise Antsu, sellest.

ARST ja POLITSEINIK (*astuvad õue*).

POLITSEINIK: Tere!

JÜRKA (*jahmunult*): Tere, tere!

POLITSEINIK: Noh, Põrgupõhja peremees! Jälle on sul tegemist politseiga. Ja seekord on asi tõsisem.

JÜRKA: Ega politseisaks naljapärast.

POLITSEINIK (*lehitseb pabereid*): Sinul suri möödunud sügisel naine, nimega Lisete.

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK: Varsti pärast matuseid hakkasid jutud liikuma, et su naine ei surnud õiget surma. Kahtlust äratas see, et sa matsid ta kinninaelu-

tatud puusärgis. Politsei ei võtnud algul neid jutte tõsiselt. Aga nüüd on keegi saatnud prokurörile kaebuse ja tema korraldusel avasin täna ühes kihelkonna-arstiga (*viipab arstile*) su naise haua. Ja kas sa tead, mis me leidsime?

JÜRKA (*vaikib*).

POLITSEINIK: Puusärgis polnudki laipa, vaid kivid ja muld. Kuidas seda seletada?

JÜRKA ja JUULA (*vahetavad pilke ja vaikivad*).

POLITSEINIK (*karmilt*): Kes pani kirstu mulla ja kivid?

JÜRKA: Mina.

POLITSEINIK: Miks?

JÜRKA: Surnut ei olnud.

POLITSEINIK: Kuhu ta siis sai ?

JÜRKA: Ei tea.

POLITSEINIK: Kas su naine siis ikka suri või?

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK: Nägid teda surnult?

JÜRKA: Ei, mina ei näind.

POLITSEINIK: Kes siis nägi?

JÜRKA: Juula.

POLITSEINIK (*vahetab arstiga pilgu*).

ARST (*pöörduv Juula poole*): Mis haigus oli kadunud?

JUULA: Vill või roos.

ARST: Miks nii?

JUULA: Vihastas.

ARST: Millest ta siis vihastas?

JUULA: Et ma pidin saama Jürkaga lapse. Ning et ma ütlesin, et tulevad ehk kaksikud. Ja, näe, tulidki.

ARST: Ja sellest siis surigi?

JUULA: Ei surnd.

ARST: Millest siis?

JUULA: Et oli mitu aega voodis, ei söönd ega joond.

ARST: Sa ehk ei annud?

JUULA: Miks ma siis ei and, pakkusin iga päev.

ARST (*Jürkale*): Nii et suri ehk nälga?

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK (*Juulale*): Aga kuhu ta siis surnult sai?

JUULA: Pesin puhtaks, panin lautsile ja läksin Jürkale sõna viima.

POLITSEINIK: Kus see Jürka siis oli?

JUULA: Kaval-Antsul.

POLITSEINIK: Ja siis?

JUULA: Siis tulime Jürkaga kahekesi koju, Jürkal kirstulauad seljas ja naelad taskus. Aga kui koju jõudsime, oli surnu läind.

POLITSEINIK: Kuhu ta teil jäi?

JUULA: Tuppa.

POLITSEINIK: Kui tagasi tulite, kas toa uks oli kinni?

JUULA: Praokil.

POLITSEINIK: Kas te siis ust lukku ei pannud, kui kodunt välja tulite?

JUULA: Meie toa uktsel polegi lukku.

POLITSEINIK (*Jürkale*): Aga mis te siis mõtlesite, kui te koju tulles surnut eest ei leidnud? Kas teis ei tekkinud mingit kahtlust?

JÜRKA: Ei.

POLITSEINIK: Kuidas nii?

JUULA: Jürka ütles kohe: see läks otseteed põrgu.

POLITSEINIK: Põrgusse?

JÜRKA: Jah. Minu eit ei taht maamulda. Kartis, et pärast saadetakse sealt taeva.

POLITSEINIK: Ja siis?

JÜRKA: Noh, siis läks otseteed põrgu.

POLITSEINIK: Aga miks te asjast kohe politseile ei teatanud?

JÜRKA: Kartsime.

POLITSEINIK: Mida te siis kartsite.

JÜRKA: Et arvatakse ei tea mis ja hakatakse kimbutama, ei usuta.

ARST: Kas sa siis ise usud, et su eit läks otseteed põrgusse?

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK: Tõusis lautsilt ja läks, mis?

JÜRKA: Miks mitte. Õpetaja ütles kirikus, et surnud tõusevad üles. Miks siis minu eit ei võind tõusta, kui ta oli surnud. Ja surnud pidi ta olema, muidu poleks Juula eluilmas saand teda pesta.

POLITSEINIK: Veel pole ju viimnepäev, et surnud üles tõuseksid.

JÜRKA: Minu eidel ehk oli.

POLITSEINIK (*pahasena*): Ah, jätame niisuguse jama. Parem ütle, mis jant see sinu isikutunnistusega on?

JÜRKA: Õpetajahärra lubas selgitada.

POLITSEINIK: Sa oled õpetajale rääkinud, et oled vanapagan. Kas mängid lolli või usud seda tõesti?

JÜRKA: Mis seal uskuda.

POLITSEINIK: Ja sinu eit oli põrgu vanamoor?

JÜRKA: Aga kes siis?

POLITSEINIK: Tead, Jürka, ma annan sulle nõu — jäta need lollused ja ütle, kes sa oled ja kust said oma isikutunnistuse. Kes ta sul võltsis?

JÜRKA: Ma õpetajale seletasin.

POLITSEINIK: Tähendab, Peetrus või ingel?

JÜRKA: Peetrus või ingel.

POLITSEINIK: Ja sina usud seda?

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK: Kas sa siis tõesti ükskord ei taipa, et see on võimatu! Taevast pole ju olemas. On ainult sinine õhk. Kuidas said sa siis taevasse Peetruse juure, kui taevast ei ole?

JÜRKA: Kui ei usu, siis ei ole. Kuidas ta siis saab olla, kui ei usu.

POLITSEINIK (*vihasel*): Käi põrgusse oma usuga!

ANTS (*astub õue*): Tere jõudu, politseisaks! Tere, härra doktor. Noh, mis te sest Jürkast jälle pinnite?

POLITSEINIK: Mulle näib, et selle Jürka aru on pisut nõrk.

ANTS: Õpetaja ütleb: arult nõder, aga usult vägev. See ongi see imelik ajamärk.

POLITSEINIK: Lõpuks ajab niisugune jama siiski hinge täis.

ANTS: Jürkaga peab oskama. (*Tasa.*) Kui te lubate, ma kõnelen temaga pisut nelja silma all.

POLITSEINIK (*tasa*): Hea küll. (*Valjult.*) Jah, ime-lik küll, et just nendega peab oskama, kes ise midagi ei oska.

ANTS: Sellepärast peaksidki inimeste kasvatajad ja juhid kõigepealt õppima loomi kasvatama ja juh-tima. Aga me teeme nagu lihunikud — õpime esi-meseks härja saba murdma. (*Astub Jürka juure.*) Tere, Jürka! (*Annab talle kätt.*)

POLITSEINIK: Noh, härra doktor, lähme siis majja ja koostame kõigepealt selle Juula ülekuulamise protokoll. (*Juulale.*) Teie tulete meiega ühes. (*Lahkub ühes arsti ja Juulaga.*)

ANTS (*Jürkaga kahekesi jäädes*): Mis häda sul nende ametivõimudega jälle on?

JÜRKA: Nad ei usu ega saa sellepärast õhkagi aru.

ANTS: Sa räägid tõtt, sellepärast.

JÜRKA (*arusaamatuses*): Mis ma siis pean tegema?

ANTS: Pead valetama.

JÜRKA: Kas siis usuvad?

ANTS: Siis kohe.

JÜRKA: Aga ma ei oska valetada.

ANTS: Peab õppima. Mis inimene sa oled, kui valeta-dagi ei oska.

JÜRKA: Ma tahan õndsaks saada. Kas valega saab?

ANTS: Miks mitte, kui õieti...

JÜRKA: Ants, sõber, õpeta mind siis valetama.

ANTS: Vaata, Jürka, sa oled õpetajale seletanud, et oled vanapagan.

JÜRKA: Ma ju olen.

ANTS: Sellest pole midagi, et oled. Aga ära seda ütle. Sa oled õpetajale rääkinud, et tulid otseteed põrgust.

JÜRKA: Tulin.

ANTS: Sellest pole midagi, et tulid. Aga nüüd ära lausu sellest enam sõnagi. Kui küsitakse, miks sa enne rääkisid, siis ütle, et sulle löödi pähe, ütlemepuskaripudeligaga, kaalupommiga või aiaroikaga. Ja lisa sellele kohe juure, et tulid salaja Venemaalt. Tunnistus on sul muidugi ka Venest. Mitte Peetruselt ega inglilt. Peetrus salga maha, nagu tema ise salgas oma Issanda. Ütle, et sa pole temast kunagi kuulnud ega tea üldse, et ta on olemas. Sedasama ütle ka ingli kohta. Kui küsitakse, miks sa Venest ära tulid, siis ütle, et kirikud pandi kinni ja sa kartsid oma hingeõnnistuse pärast. Miks sa enne tõtt ei rääkinud, küsitakse. Kartsin, vasta. Kartsin, et saadetakse Venemaale tagasi, kus pole kirikut ega õndsust. Ja pane tähele, kui sa nõnda ütled, arvavad kõik oma tarkuses — sest inimene on oma meeletark — arvavad, et, ahaa, tähendab, Venemaa ongi see põrgu, millest sa enne rääkisid, ja Peetrus, noh, see on mõni poliitseinik või piirivalvur.

JÜRKA: Aga kes on ingel?

ANTS: Inglit pole vajagi, kui pole Peetrust.

JÜRKA: Ja mis saab tunnistusega?

ANTS: Ütle: ostsin juudilt. Sest see meeldib tänapäev, et juudilt. Ka muud asjad võib juudi kraevahale pista, kui vaja. Ja kui nõnda küsitakse, et ei oska vastata, siis ütle: ei mäleta. Ja lisa: eit mäletas, aga tema suri ära. Ja pea üht meeles: mida vähem räägid, seda parem on. Sest inimene mõistab sõnu enamasti võõriti. Ainult oma õnd-

sakssaamist võid sa niipalju rääkida kui süda kutsub, sest selles ei võta sind keegi tõsiselt.

JÜRKA: Aga mina ise võtan.

ANTS: Sest pole ühti, et ise võtad, teised peavad seda ainult heaks tooniks. Tõepoolest on aga nõnda, et õndsakssaamine on tänapäeval häbiasi, nagu näpuga nina nuuskamine.

JÜRKA: Aga mina nuuskan.

ANTS: Mina ka. Aga mitte kõik pole ära valitud nagu meie. Mina tahan ka õndsaks saada, nagu sinagi. Aga ega sellepärast teised. Nüüd usub kogu maailm, et mida rohkem põrgut küdad, seda lähemal on taevariik. Ja nõnda siis kuumutatatakse suurte ja väikeste rahvaste juures...

POLITSEINIK (*väljub majast*): Noh, Põrgupõhja peremees, su Juula seletuse panin protokollile. Nüüd on järg sinu käes. Mõtle hästi järele ja anna mulle täpsed vastused. Nii siis esimeseks: kust sa said oma isikutunnistuse?

JÜRKA: Otsin.

POLITSEINIK: Kellelt?

JÜRKA: Juudilt.

POLITSEINIK: Peetruselt või?

JÜRKA: Ei mäleta.

POLITSEINIK: Aga ennist sa ütlesid, et Peetruselt.

JÜRKA: See polnud see Peetrus.

POLITSEINIK: Missugune siis?

JÜRKA: See, kellelt otsin tunnistuse.

POLITSEINIK: Kas see Peetrus polnud siis juut?

JÜRKA: Kui oli, siis mitte see.

POLITSEINIK: Missugune juut siis?

JÜRKA: Ei mäleta.

POLITSEINIK: Mida sa ei mäleta?

JÜRKA: Nime ei mäleta.

POLITSEINIK: Ah sa ei mäleta selle juudi nime, kellelt sa ostsid oma tunnistuse?

JÜRKA: Ei mäleta. Eit mäletas, aga tema on surnd.

POLITSEINIK: Nii-nii. Nüüd ma hakkam mõistma. Aga kus see juut elas?

JÜRKA: Ei mäleta.

POLITSEINIK: Kuidas? Maad ja linna ka ei mäleta?

JÜRKA: Venemaal.

POLITSEINIK: Kas tulid siis Venemaalt?

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK: Miks sa seda kohe ei ütelnud?

JÜRKA: Löödi pähe, sellepärast.

POLITSEINIK: Kes lõi?

JÜRKA: Ei mäleta.

POLITSEINIK: Kus löödi?

JÜRKA: Ei mäleta. Eit mäletas, aga tema suri ära.

POLITSEINIK: Aga seda sa ometi mäletad, kas see oli siin või Venes?

JÜRKA: Venes.

POLITSEINIK: Miks sa sealt ära tulid?

JÜRKA: Tahtsin õndsaks saada.

POLITSEINIK: Kas seal polnud võimalik saada?

JÜRKA: Kirikud pandi kinni.

POLITSEINIK: Aga kust sa teadsid, et siin on kirikud lahti?

JÜRKA: Ei mäleta. Eit mäletas, aga tema on surnd.

POLITSEINIK: Nii et tulite eidega hingeõnnistuse pärast?

JÜRKA: Aga mispärast siis?

POLITSEINIK: Kust sa võtsid alguses selle põrgu ja Peetruse?

JÜRKA: Kartsin, et saadetakse Venemaale tagasi.

POLITSEINIK: Ja selleks tegid Venemaast põrgu?

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK (*vaatab Kaval-Antsu poole ja hõõrub rahuldatult käsi. Siis Jürkale*): Noh, näed, Jürka, lugu polegi nii hull, see on juba päris inimese jutt. Nüüd lähme majja ja paneme kõik ilusasti kirja. (*Antsule.*) Teid palun kaasa, sest doktori-härra läks Juulaga lapsi läbi vaatama. (*Läheb ühes Jürka ja Antsuga majja.*)

ARST (*tuleb Juulaga maja nurga tagant*): Uskuge mind, armas ema, teie kaksikuil pole midagi viga. Täiesti terved poisid. Otse ebaharilikult terved ja prisked.

JUULA (*hirmul*): Aga kui neile tulevad sarved pähe?

ARST: Las tulevad. Mis sest? Seda parem, kui tulevad.

JUULA: Aga kui kasvavad nii suureks, et ei saa enam mütsi pähe panna?

ARST: Siis las käivad palja peaga. Moodsam on.

JUULA: Aga kõik näevad ju siis, et neil on sarved.

ARST: Las näha.

JUULA: Neid ei lasta ju nõnda kooli ega kirikusse.

ARST: Ärge tehke endale tühja muret, armas ema. Kool pole tänapäeval üldse enam moes ja kirkusse pääsevad ka sarvekandjad. Peaasi, kui nad õiendavad oma maksud.

JUULA: Kui see ometi nõnda oleks. Aga muidu...

ARST: Ka muidu olge õnnelik ja uhke oma poiste peale, kui neile tõesti peaksid sarved pähe kasvama. Uskuge, ema, iga sarve otsas ripuks neil vähimalt kümme tüdrukut ja naist. Sest kõik tahaksid ju endale sarvedega meest. Naised kisuksid teie poisid tükkideks puhtapaljalt nende sarvede pärast.

JUULA: Mu vaesed poisid!

ARST: Aga on olemas ka teine võimalus.

JUULA: Misuke?

ARST: Et poistele ei tulegi sarvi.

JUULA: Kuidas ei tulegi, kui neil juba on?

ARST: See on väga keeruline küsimus, kas neil on või ei ole.

JUULA: Mis see tähendab, tohtrihärra?

ARST: Vaadake, armas ema, igal inimesel on oma hing ja vaim. Ühel suurem, teisel väiksem. Mõnel aga on nii suur, et ei mahu pealuu sisse. Ja kui inimese vaim on nõnda suur, et ei mahu hästi pealuu sisse, siis ajab ta selle mõnest kohast punni, nagu kipuksid sarved kasvama. Nõnda sünnivad vaimusarved, mis polegi pärisarved, vaid muidu — mügerikud. Tuleb ära oodata, mis teie poistel on, kas pärisarved või hinge ja vaimu omad.

JUULA: Aga kui vaimusarved, mis saab siis poistega? Mis surma nad siis surevad?

ARST: Vaimusarvede pärast puuakse risti, pannakse mürgikarikat jooma, lüüakse muidu maha või lastakse nälga surra. Ja seda mitte kurjusest, vaid mõistmatusest.

JUULA (*ohkab*): Annaks jumal mu poistele siis ikka pärissarved. Surgu nad parem naiste kätte kui nälga.

ARST: On olemas veel kolmas võimalus.

JUULA: Misuke see on?

ARST: Et teie poistel kasvavad tõepoolest pärissarved ja ühes sarvedega nii kõvad pealuud, et nad võivad ükskõik misukese jääraga puksida. Siis võivad nad maalt maale rännata ja kuulutada, et nad on valmis igäuhega pealuid kokku taguma, olgu see neeger või jäär, sarvedega või sarvedeta. Siis kirjutatakse nende nimed kuldtähtedega kultuuri-ajalukku ja neile pannakse toredaid ausambaid. Nende jalad sumaksid siis kullas ja nende nimed oleksid surematud, kuigi neil puudub vaim ja elav hing.

JUULA (*õndsalt*): Kui see ometi nõnda tuleks!

ARST: Lootkem loojale, et poistele kasvavad sarved ja oina pealuud, siis see tuleb.

POLITSEINIK (*tuleb ühes Antsu ja Jürkaga*): Noh, doktorihärra, minu asjad on korras. Võime minna.

ARST: Hästi.

POLITSEINIK (*Jürkale*): Loodame, et su asjad lähavad nüüd peagi normaalsetesse rööbastesse. Head aega!

JÜRKA: Head aega!

POLITSEINIK, ANTS ja ARST (*lahkuvad*).

JUULA: Tead, vanamees, ma näitasin poiste päid tohtrihärrale, et mis nendega on. Aga tema ütles, et vist perekonna viga.

JÜRKA: Või siis kohe viga, kui...

JUULA: Kui inimeselapsel sarved peas.

JÜRKA: Aga kui pole inimeselapsed?

JUULA: Ega ma siis ometi mõni sarvik ole.

JÜRKA: Aga kui mina olen.

JUULA (*müksab teda küljekontide vahele*): Küll võid sina õige hullu juttu ajada!

JÜRKA: Kuidas hullu?

JUULA: On sul siis sarved peas?

JÜRKA: Eks otsi juuste seest. (*Võtab mütsi peast.*)

JUULA (*otsib ja leiab*): Taevas halasta! Sul on tõepoolest mügerikud peas. Pisut suuremad kui poistel. Just kui pärisarved.

JÜRKA: Sarved.

JUULA: Siis on mul ikka tõesti vanapagana endaga lapsed.

JÜRKA: Tema endaga.

JUULA (*pausi järele, vaikses ekstaasis*): Siis sa oled ju vanast ja suurest soost!

JÜRKA: Õilsast, ütleb Ants.

JUULA: Suurest ja õilsast! Ja mina olen nüüd ka suurest ja õilsast soost. Ning meie lapsed ka.

JÜRKA: Lapsed ka.

JUULA: Antsu sugu pole ju siis meie soo kõrval kedagi!

JÜRKA: Mitte kedagi.

JUULA: Mis ta siis kehkleb ja praalib?

JÜRKA: Ta ei usu ega saa aru.

JUULA: Aga miks sa mulle seda juba varem ei ütelnud?

JÜRKA: Mõtlesin, et ega sinagi usu.

JUULA: Mina usun.

JÜRKA: Siis saad ka aru.

JUULA: Miks ma siis aru ei saa. Ega ma loll ole.

EESRIIE.

VAHEAEG.

VIIES PILT.

Põrgupõhja õu.

*Suvi. Kakskümmend kaks aastat hiljem. Kõik te-
gelased on vananenud vastavalt möödunud aastaile.
Ainult Jürka on jäänud enam-vähem endiseks.*

JÜRKA (*lamab murul ja norskab*).

ANTS (*astub väravast õue*): Vaata, vaata! Või siin
kohe norsatakse. Sihuke ilus heinailmake, aga
Põrgupõhja Vanapagan aina laiskleb.

JÜRKA: Lõunatund, sellepärast.

ANTS: Nonoh, küllap lõunauinakki tublile töömehele
ära kulub. Aga mina ootasin sind hommikul Ka-
val-Antsu jõeluhta heinatöole. Miks sa ei tulnud?

JÜRKA: Ei saand.

ANTS: Soo, soo, või ei saand! Miks sa siis ei saand?
Eile sa pidasid poja matuseid. Aga mis tähtsat
sul siis täna teha oli?

JÜRKA: Täna oli kodumail üht-teist toimetada.

ANTS: Nojah, eks kodumail ole ikka üht-teist toime-
tada. Aga, kulla mees, mõtle ka sellele, et prae-
gu on kibe heinaaeg ja iga tunnike kallis. Et su
poeg mu vabrikus masinarataste vahele jäi, pidin
sulle niikuinii kolm vaba päeva andma. Et saaksid
poisi maamulda viia. Aga sina ei tule veel neljan-
dalgi päeval tööle.

JÜRKA: Põrgupõhjal ka vaja heina teha.

ANTS: Küllap sedagi vaja on, aga kui sa, kulla mees, üks või teine kord tulid Kaval-Antsule üht või teist laenama, kas ma ütlesin sulle siis, et midagi ei saa, et kõik kulub endale ära? Ei, ma ei ütelnud nii. Ma aitasin sind. Ja sina lubasid tasuda tööga.

JÜRKA: Olen tasund ka.

ANTS: Oled, oled. Üle kahekümne aasta oleme hästi läbi saanud. Ainult viimasel ajal oled sa läinud kuidagi tõrksaks. Kui nõnda edasi läheb, saab sinust mässaja.

JÜRKA: Kui saaks õige peremeeski.

ANTS: Peremees sa ju oledki juba.

JÜRKA: Mis peremees, kui orjan teist peremeest.

ANTS: See on siin maailmas ikka nõnda, et väiksem orjab suuremat, nõrgem tugevamat, rumalam targemat. See on jumalast nõnda seatud. Ja kes astub selle vastu, see astub jumala vastu. Aga kes astub Jumala vastu, seda ootab hukatus. Pea seda meeles, Jürka. Ja õpeta seda maast-madalast ka oma lastele. Siis on su koda kaljule ehitatud ja su karjad leiavad toitu lopsakail rohumail.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Kui sa oma eluga Põrgupõhjal sugugi rahul ei ole, siis võin ma sulle ka siin pisut nõu anda: tee Põrgupõhja sihukeseks, et see ei olegi enam Põrgupõhja. Tee Põrgupõhjast eeskujulik talu.

JÜRKA: Kuidas seda teha?

ANTS: Väga lihtsalt: tuleb torutada põld, kuivatada soo, laastada karjamaa, ehitada korralikud hooned, muretseda puhastverd kari, osta põllutöömashinad jne.

JÜRKA: Aga selleks on raha vaja.

ANTS: Küllap raha leidub, kui ainult tahtmist on. Praegu, näiteks, saab riigilt odavaprotsendilist maaparanduslaenu. Kui sul lusti on, ma aitan asjad jutti ajada.

JÜRKA: Kas eeskujuliku talu omanik saab kergemini õndsaks?

ANTS: Aga muidugi. Kui oled rikkam, saad kiriku võõrmündriks, ja siis oledki juba pooleldi õnnis.

JÜRKA: Hea küll, siis ma teen maaparanduslaenu.

ANTS: See on mehe nõu ja õige põllumehe jutt. Ainult ühest asjast pole ma kunagi õieti aru saanud: miks ripud sa nii väga oma õndsakssaamise küljes?

JÜRKA: Aga kui olen vanapagan?

ANTS: Peab siis vanapagan õndsaks saama?

JÜRKA: Muidu ei tule inimesed põrgu.

ANTS: Elavad siis inimesed põrgus?

JÜRKA: Aga kus siis?

ANTS: Maa peal.

JÜRKA: Kuniks nüüd seda! Vaat, kui tuled põrgu...

ANTS: Mina lähen taevasse.

JÜRKA: Aga kui Peetrus sisse ei lase?

ANTS: Miks mitte, kui usun lunastust.

JÜRKA: Peetrus ütles, et see ei loe änam.

ANTS: Ütlesid sa ka õpetajale seda?

JÜRKA: Ütlesin.

ANTS: Ja tema?

JÜRKA: Läks valgeks kui lubi.

ANTS (*tunneb, et ka tema kipub näost valgeks minema*): Nii, nii! Sa olid õpetajahärrale ütelnud, et ka tema võib põrgusse minna?

JÜRKA: Ütlesin.

ANTS (*püüab muhelda*): Aga mis sa teed, kui õpetajahärra põrgusse tuleb?

JÜRKA: Mis ikka. Sedasama mis teistega.

ANTS: Aga kui mina tulen?

JÜRKA (*lihtsalt ja endastmõistetavalt*): Ükskõik, sina või õpetaja.

ANTS (*tunneb hirmujudinaid selgrootülides, kuid katsub edasi muhelda*): Mis sa muga põrgus teed — pistad tulle?

JÜRKA: Põrgus ei ole tuld.

ANTS: Aga mis seal siis on?

JÜRKA: Kui tuled, näed.

ANTS: Miks sa siis juba nüüd ei taha ütelda, mis põrgus on, kui seal tuld ei ole?

JÜRKA: Ei saa.

ANTS: Miks?

JÜRKA: Olen inimene, sellepärast.

ANTS: Aga sa ju ütlesid, et oled vanapagan.

JÜRKA: Maa peale tulin inimeseks, et õndsaks saada.

ANTS (*mõtleb hetke*): Nii, nii! Aga kui sa tahad maa peal õndsaks saada, kas ei pea sa siis siin ausalt elama? Kas sa ei pea mulle korralikult päevi tegema, et oma võlga tasuda?

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Tuled siis jälle Kaval-Antsule heinatöölle?

JÜRKA: Homme tulen.

ANTS: Nii. Noh, siis on see asi korras. (*Lühikese pausi järel.*) Aga ütle mulle, armas sõber, mis ma oma vabrikus nüüd peale hakkan. Sinu poeg, see noor Jürka, jäi masina rataste vahele ja nüüd ei julge enam ükski hing masina ligi minna. Kõik süüdistavad masinat. Aga mina ütlen: inimene on süüdi, sest temal on aru, mitte masinal.

JÜRKA (*nõustub*): Küllap vist.

ANTS: Õieti peaksid sa mulle kahjutasu maksma, et su poeg oma hooletusega mu masina nõnda ära retsis. Sest mõtle ometi: mis ma oma vabrikus nüüd peale hakkan, kui keegi ei taha enam masina ligi minna? Ise ma ei saa ju masinapoisiks hakata, sest mul on muud tegemist. Oma poega ma ka ei saa sinna panna, sest teda on linnas hädasti vaja. Minister ise ütelnud, et kui noor Ants läheb ära maale, siis jääb linnas kõik seisma. Sest pole kedagi, kes täidaks tema aset.

JÜRKA: Aga noor Ants on ju praegu kodus.

ANTS: Suvepuhkusel, suvepuhkusel, kulla Jürka. Aga sügisel läheb ta jälle linna. Minister ise ütelnud, et noor Ants on asendamatu tööjõud. Ja ministriproua on sellest jutustanud kohvikus. Sest ministril endal ei ole ju aega seda kohvikusse jutustama minna.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Nojah, ja sellepärast mõtlesin ma, et kuna kõik see jant minu masinaga sündis sinu poisi hooletuse läbi, kas sa ei annaks siis oma teist poega mulle masina juure?

JÜRKA: See ju tossike, retsib su masina teist korda ära.

ANTS: Ega ma seda kaksikvenda mõtle, vaid nooremat, — Kusta, või mis ta sul on.

JÜRKA: Sel ju alles varсахambad suus.

ANTS: Ei sest ole ühti! Mida nooremalt algab, seda kiiremini õpib. Ainult sina kui isa pead talle südame peale panema, et ta jumala pärast niisama hooletu ei oleks kui see Jürka.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Kuidas siis jääb?

JÜRKA: Ma räägin Juulaga.

ANTS: Räägi, räägi. Ja homme hommikul, kui Kaval-Antsule heinatööle tuled, too ka Kusta kaasa. Ei või ju ometi nii, et masin seisab, kuna pole inimest, kes julgeb talle ligi minna. Sest mõtle ise: mis saaks kogu meie kultuurist, kui korraga ükski hing ei julge enam masina juure minna. See oleks maailma ots.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Noh, head päeva siis. Ja palju tervisi ka Juulale ja Kustale. (*Lahkub värava kaudu.*)

JÜRKA (*saadab Antsu väravani, siis tuleb tagasi*).

JUULA (*tuleb elamu poolt*): Mis see Kaval-Ants siin käis?

JÜRKA: Tahab Kustat masinapoisiks.

JUULA: Kustat masinapoisiks?

JÜRKA: Jah.

JUULA (*kohkunult*): Helde taevas! Jürka juba jäi masina vahele... Ja kuidas siis nüüd Kusta?

KUSTA ja MAIA (*astuvad õue, vikatid ja rehad seljas*).

JÜRKA: Just sellepärast. Jürka retsis masina ära ja nüüd peab minema Kusta.

JUULA: Aga kui Kusta jääb samuti masina vahele ja saab surma?

JÜRKA: Ants ütles, et Kusta ei tohi olla nii hooletu.

JUULA (*Kustale*): Kuuled sa, Kusta? Ants tahab, et lähed temale masinapoisiks.

KUSTA (*umbes 17-aastane noormees*): Mis siis? Ega mina ole esimene, kes läheb Antsule masinapoisiks.

JUULA: Aga kui jääd masina vahele ja saad surma?

KUSTA: Ei masin tule inimese kallale, kui ise eemale hoiad. (*Lahkub.*)

JÜRKA: Seda Antski. (*Läheb talle järele.*)

JUULA (*vaatab neile järele nutuse näoga*).

MAIA (*umbes 19-aastane tüdruk, elavalt*): Tead, ema? Mina lähen ka Kaval-Antsule.

JUULA: Sina?

MAIA: Nojah. Teenima.

JUULA: Ei sina lähe kuhugi. Tütred peavad koju jääma.

MAIA: Mispärast siis tütred koju peavad jääma?

JUULA: Nemad lähevad siis, kui tuleb mees järele.

MAIA: Aga kui meest ei tule?

JUULA: Küll tuleb, kui oled viks laps.

MAIA: Ma pole ju enam laps. Leer juba seljataga.

JUULA: Mis sest leerist, kui pole veel kahekümne-negi.

MAIA (*jonnib edasi*): Aga mina ei taha meest ootama jääda. Tahan välja teenima minna.

JUULA: Mis minekuhäda sul siis nüüd korraga on? Mõni oleks su nagu suuga või silmaga ära teind.

MAIA: Ega tea, ehk ongi.

JUULA (*hädahoitu aimates*): Kuule, tüdruk, kellega sa oled rääkind, keda näind?

MAIA: Ei kedagi. Aga Juuli on juba leeriealine, mind pole niikuinii enam kodus vaja.

JUULA: Ää aja lapsejuttu. On sind vaja ja on ka kõiki teisi vaja.

MAIA: Aga noor Ants ütles, et...

JUULA: Missugune noor Ants? Vana Kaval-Antsu poeg või?

MAIA: Jah.

JUULA (*hirmunult*): Armas aeg, kus sa teda nägid?

MAIA: Ega mina näind. Tema nägi mind.

JUULA: Kus siis?

MAIA: Kartulimaal.

JUULA: Mis tema seal otsis?

MAIA: Ütles, et jänes joosnud kartulivagudesse.

JUULA: Oli ta siis jahil või?

MAIA: Ju oli. Püss oli teisel seljas ja...

JUULA: Ja mis sina kartulimaal tegid?

MAIA: Kitkusin ohakaid. Sa ju ise ütlesid, et seal metsa ääres on kartulid ohakaid täis.

JUULA: Nii et tema tuli sinu juure?

MAIA: Tuli. Jäi seisma ja hakkas rääkima. Oli lahke ja naeris teine. Polnud õhkagi uhke, et on Kaval-Antsu poeg ja kõrgesti koolitatud.

JUULA: Noh, nüüd ma mõistan, tüdruk, kust sul see tuli taga Kaval-Antsu juure minemiseks. Aga usu, laps, sa oled üsna rumal. Poisi nalja ja naeratus pärast tahad sa kodunt ära joosta!

MAIA: Ega ma siis sellepärast, ema. Vaid...

JUULA: Vaid ta kutsus sind, eks?

MAIA: Ei. Ütles ainult, et nende tüdrukutel on hoopis teissugused riided. Ja jalas kõrge kontsaga kingad. Astuvad ikka kips-kõps, kips-kõps. Mul aga olid jalad paljad, mullased ja mustad, nagu kämbad. (*Puhkeb viimase lausega nutma ja jookseb ära.*)

JUULA (*vaatab talle järele, taipab ja pühib silmast pisara*).

EESRIIE.

KUUES PILT.

Eelmise pildi lavaseadeldus. Mõni nädal hiljem.

JÜRKA (*istub aia ääres ja teeb rehale uusi pulki*).

ANTS (*astub väravast õue, mesiselt*): Jõudu ka, Põrgupõhja peremees!

JÜRKA: Jõudu vaja jah.

ANTS: Või nii hoolega ametis? Einoh, ma olen ikka ütelnud, et nii virka peremeest, nagu Jürka, pole Põrgupõhja enne näinud ega näe ka tulevikus.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Noh, kas eile linnas käisid?

JÜRKA: Käisin küll.

ANTS: Ja mis pangas üteldi?

JÜRKA: Ei midagi. Ladusid raha pihku.

ANTS: Kuidas? Sa said oma maaparanduslaenu juba kätte?

JÜRKA: Sain kätte jah.

ANTS: Ja küsitud summa?

JÜRKA: Küsitud summa.

ANTS: Noh, kas ma ei ütelnud: las Ants toimetab, siis on sul rahad varsti käes. Nüüd näed.

JÜRKA: Näen küll.

ANTS: Aga tead, Jürka, mul tuli vahepeal veel üks tore mõte.

JÜRKA: Mis siis jälle?

ANTS: Kas sul maksabki seda raha siia Põrgupõhja matta?

JÜRKA: Aga kuhu siis?

ANTS: Selle üle peaks hästi järele mõtlema. Kas ehk pole mõnd kasulikumat paika, kuhu see summa pista. Ütleme, kui ehitaksid temaga maja.

JÜRKA: Põrgupõhja või?

ANTS: Miks siis just Põrgupõhja?

JÜRKA: Aga kuhu siis?

ANTS: Seda tuleks kaaluda. Sest raha on antud ju maaparanduseks.

JÜRKA: Nii et maja ei tohi ehitada?

ANTS: Ega hästi tohi. Aga kui sa siiski tahad ehitada, siis peaks seda tegema kellegi teise nimele.

JÜRKA: Kuidas teise nimele?

ANTS: Noh, näiteks nii, et sinu maja, aga minu nimel. Muidugi, sa peaksid enne hästi järele mõtlema, kas sa minu nimele tahad ehitada. Sest mina olen sind küll mitmest hädast välja aidanud, aga ikkagi pole naljaasi oma maja teise mehe nimele ehitada. Pettus poleks see mitte, sest maja hakkaks sisse tooma ja selle, mis sisse tuleb, võiks siis maaparandusse panna. Nõnda saaks maad veel paremini parandada kui muidu.

JÜRKA: Aga kui tuleb välja, et...

ANTS: Ära karda. Midagi ei tule välja, kui maja on minu nimel. Küll mina juba seisan sinu eest. Ja, mis kõige tähtsam, maja hakkab kasu tooma ja si-

na lähed päev-päevalt rikkamaks. Nii võid lõpuks Põrgupõhjale ka käega lüüa.

JÜRKA: Mulle meeldib Põrgupõhja.

ANTS: Noh, kui meeldib, siis jääd siia. Rikkana on ka siin hea elada.

JÜRKA: Ainult eit kurdab, et lutikad teevad lastele liiga.

ANTS (*lööb käega*): Ah tühja! Lutikas on koduloom ja konti pole ta veel kellelgi rikkunud.

JÜRKA: Seda minagi.

JUULA (*tuleb*).

ANTS: Näe, sealt su eit tulebki. Tere kah, Põrgupõhja perenaine!

JUULA: Tere, tere!

ANTS: Tahtsingi just sinuga kõnelda. Lugu on sihuke, et mul on tubastele töödele tüdrukut vaja. Ja sinu Maia on selleks nagu loodud.

JUULA (*rõõmsalt*): Sa taeva arm!

ANTS: Ainult viks ja kärmas peab ta olema ja vastu ei tohi haukuda.

JUULA (*õnnelikult*): Kus nüüd seda, armas aeg.

ANTS: Noh, ja siis on veel üks asi: korralikud elukombed! — Sest minu naine ütleb alati — ja see on ka minu arvamine — et mina ja minu maja, meie tahame Jehoovat teenida. Kes minu majas tahab endale tööga leiba saada, sel peavad olema viisakad ja kasinad elukombed. Kustaga ollakse väga rahul ja sellepärast mõtlesin ma, et kui vend on niisuke, küllap siis ka õest saab asja. Nii et kuidas siis oleks Maiaga?

JUULA: Mis Jürka arvab?

JÜRKA: Kui tarvis, mis siis ikka.

JUULA: Ja tööinimese käed on tüdrukul, seda pole karta.

ANTS: Seda minagi olen märkinud ja sellepärast ma tulingi kõigepealt siia. Sest töökatel on eesõigus, töökatel ja vooruslikel, kes tahavad õndsaks saada.

JUULA: Jah, vooruslik on meie tütar küll. Ainuke viga, mis tal siin meie juures on, et kipub end liiga pesema ja klanima. Kulutab palju seepi. Aga sinu juures on see ehk paras, sest ega seal ole see, mis Põrgupõhjal. Seal kõik teine — elamine ja olemine.

ANTS (*muheldes*): Ikka nagu pisut oleks.

JUULA: Oh, mis seda rääkida! Sul loomadki puhtamad kui mul lapsed.

ANTS: Tõug niisuke, sellepärast. Hollandi ja soome vamiil.

JUULA: Jah, ammuvadki teisiti.

ANTS: Noh, jääb siis nii, et Maia tuleb Kaval-Antsule. Tulgu või täna juba.

JUULA (*õnnelikult*): Küll ta tuleb. Suur tänu sulle, et aitad tüdruku paremale elujärjele.

ANTS: Eks iga ristiinimese kohus ole ligimest aidata. Head päeva, Põrgupõhja perenaine.

JUULA: Head päeva, head päeva jah.

ANTS (*Jürkale*): Sinuga, Jürka, ma tahaksin veel veidi juttu ajada. Tuled ehk saatma?

JÜRKA: Hea küll. (*Lahkub Antsuga värava kaudu.*)

JUULA (*vaatab neile järele, siis hüüab*): Maia, Maia!

MAIA (*tuleb*): Mis sa tahad?

JUULA (*õnnelikult*): Tead, Maia, Kaval-Ants käis siin ja tellis sind endale teenijaks. Tubastele töödele.

MAIA (*õnnest lõhkemas*): Kas tõesti, ema?

JUULA: Tõesti, tõesti. Ütles, et võid kas või täna minna.

MAIA: Oi, ema! (*Kaisutab ja keerutab ema. Siis viskab porise põlle eest ära ja hakkab veekünas käsi ja jalgu porist puhtaks pesema.*)

JUULA (*pühib rõõmust pisaraid, kuid siis muutub tõsisemaks*): Aga vaata sa, tüdruk, ette, et sul seal midagi niisugust ei juhtu, et...

MAIA: Sa oled ikka naljakas. Mis minuga seal saab juhtuda? Ega ma tänapäevane ole.

JUULA: Ma mõtlen seda, et kui vana Ants alles noor oli, siis ei annud ta karjatüdrukutelegi hõlpu. Mis siis veel neist rääkida, kes olid toas.

MAIA: Aga Ants on nüüd ju vana.

JUULA: Aga eks poeg-Ants ole noor. See kuulukse käivat isa jälgedes.

MAIA: See ju nagu piibuork. Ma tuuseldan ta ühe käega läbi.

JUULA: Muidugi tuuseldad, kui tahad.

MAIA: Miks ma siis ei taha.

JUULA: Noh, siis on hea. Ma räägin ainult selleks, et teaksid, kuidas on. Sest mina kasvasin seal ja nägin oma silmaga, mis tehti. Ja ega seal nüüdki targem ole. Ikka üks ja seesama: puugivad end rammusat toitu täis ja siis ei tea, mis tahavad või teevad. Härg hakkab ka mõirgama ja täkk hirnuma, kui on hea ninaesine ja midagi ei tee.

MAIA: Sa räägid, ema, nagu oleksime loomad.

JUULA: Ei mina tea, mis me oleme. Ma räägin ainult sellest, mis ma oma silmaga näind ja kõrvaga kuulnd.

MAIA (*rõõmsalt*): Oh, memm, nüüd pole enam endised ajad. (*Lahkub tantsiskledes.*)

EESRIIE.

SEITSMES PILT.

Põrgupõhja õu aidaga. Suvi. Paar aastat hiljem.

KUSTA (*istub aidatrepil ja mängib suupilli*).

ANTS (*astub väravast õue, märkab Kustat ja vihas-
tub*): Noh, mis see tähendab?

KUSTA (*lõpetab pillimängu ja tõuseb püsti*).

ANTS: Mis sa, poiss, siin logeled? Miks sa tööl ei ole?

KUSTA: Meister andis vaba päeva. Tulin koduseid vaatama.

ANTS: Mis vaba päeva andja on meister? Vaba päeva võib sulle anda peremees. Silmapilk lähed Kaval-Antsule ja hakkad tööle.

KUSTA: Seni on iga kuu antud üks vaba päev.

ANTS: Aga nüüd enam ei anta. Sinusugusele lurjusele mitte. Ja trellide taha lähed ka veel.

KUSTA: Mis ma siis teind olen?

ANTS: Või küsid veel. Sa, koer, oled eile öösel minu poega peksnud.

KUSTA: Tema peksis mind.

ANTS: See kulus sulle ära. Sest mis sa tallad öösel rukki ääres. Aga noorhärja on vigastatud. Selle eest tuleb sul vastust anda.

KUSTA: Nad tulid kolmekesi mulle kallale.

ANTS: Sina läksid neile kallale. Kõik kolm tunnis-
tavad.

KUSTA: Siis nad valetavad.

ANTS: Seda me näeme, kes valetab. (*Tooni muutes.*)
Aga ütle ometi, mis sa otsisid südaösel rukki
ääres?

KUSTA: Preili kutsus.

ANTS: Misuke preili?

KUSTA: Preili Eleonore.

ANTS: Minu tütar?

KUSTA: Teie tütar.

ANTS (*karjub*): Sina häbematu jõmpsikas! Kuidas sa
julged minu tütre kohta ajada niisugust lori?

KUSTA: Preili tahtis näha, kas mul on sarved peas.

ANTS: Ja selleks kutsus sind südaööl rukki ääre?

KUSTA: Aga milleks siis?

ANTS: Kui juba, siis selleks, et sulle lasta su tot-
ruse eest kere peale anda.

KUSTA: Noh, kui nii, siis on kõik korras. Teised
said niisama palju kui mina.

ANTS: Aga sina lähed veel pulkade taha.

KUSTA: Kui mina lähen pulkade taha, siis löön ma
ühe neist kolmest maha.

ANTS: Ah sa ähvardad veel?

KUSTA: Ei ähvarda. Ma ütlen ainult, mis sünnib.

ANTS: Sa oled vanapagan nagu su isagi.

KUSTA: Olengi. Miks mul muidu sarved peas.

ANTS (*taltsamalt*): Aga ütle mulle ometi, miks sa ar-
vad, et minu tütar sinu sarvi tahtis näha?

KUSTA: Ma meeldin preilile, sellepärast.

ANTS (*kõvera naeratusega*): Ei tea miks?

KUSTA: Sellepärast, et mul sarved on.

ANTS: Oinal on ka sarved.

KUSTA: Need sarved on oina peas. (*Lahkub kindlal sammul õuevärava kaudu.*)

JÜRKA (*tuleb elamu poolt*).

ANTS: Näe, seal sa ise oledki. Manitsesin siin su poega, et ta oleks mõistlikum. Õieti peaksin ta teenistusest vallandama ja trellide taha saatma, aga ma ei taha su ausat nime määrada. See võiks takistada sind õndsaks saamast.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Aga tänapäeva noorsugu on tõesti käest ära. Mõtlen mõnikord päris murega, mis sellest maailmast ja meie rahvast nõnda küll saab! Praegu avame iga päev mõne mälestus- või ausamba. Aga kellele ehitame neid tulevikus, kui noorsugu muutub nii riivatuks?

POLITSEINIK (*sõidab jalgrattal õue*): Tere!

JÜRKA: Tere jah.

ANTS (*läheb politseinikule vastu ja annab kätt*): Kas sa näe, või politseisaks kah selle kuumaga väljas? Mis siis uudiseid?

POLITSEINIK: Mis uudiseid ikka. Tulin jälle Põrgupõhja peremehega maid jagama. (*Jürkale.*) Miks sa oma maaparanduslaenu protsente ära pole tasunud? Ja maad parandanud pole sa ka mitte.

JÜRKA (*ei tea, mis vastata*).

POLITSEINIK: Pank nõuab nüüd oma tagasi. Kuhu sa raha panid?

JÜRKA (*vaatab salaja Antsu poole ja ütleb siis nii nagu viimane teda varem õpetanud*): Ei mäleta.

POLITSEINIK: Kuidas ei mäleta?

JÜRKA: Ei mäleta noh.

POLITSEINIK: Mis jutt see on? Sa said maaparanduslaenu ja ei mäleta enam, kuhu sa raha panid? Kas nii?

JÜRKA: Küllap vist.

POLITSEINIK (*karmilt*): No kuule, mees, niisugust lori ei maksa parem suust välja ajadagi. (*Kurjalt.*) Silmapilk ütled mulle, mis sa tegid selle maaparanduslaenuga. Kuhu sa raha panid? Noh?

JÜRKA: Ehitasin maja.

POLITSEINIK: Ehitasid maja? Kuhu sa selle maja ehitasid?

JÜRKA: Antsu maa peale — teelahkmele.

POLITSEINIK (*arusaamatuses*): Kuidas nii? See on ju minu teada Antsu maja.

JÜRKA: Ei, see on minu maja, ainult Antsu nimel.

POLITSEINIK (*pöördub Antsu poole, et küsida. Siis arvab, et parem on kõnelda viimasega nelja silma all, ja ütleb Jürkale*): Jäta meid Kaval-Antsu peremehega natukeseks kahekesi. Aga ära sa kaugele mine. Kui ma sind hüüan, tule kohe tagasi.

JÜRKA: Küllap vist. (*Lahkub.*)

POLITSEINIK (*Antsule*): Mis juttu see Jürka ajab?

ANTS (*muigab*): Jürka ajab Jürka juttu. Ta ju räägib, et on vanapagan ja tulnud maa peale õndsaks saama. Miks te neid jutte tõsiselt ei võta. Igaüks ju saab aru, et Jürkaga on lugu pisut teisiti kui teiste inimestega. Mitte et mina oleksin temalt

midagi saanud, vaid mina olen temale aina annud. Ja seda mitte oma kasu pärast, vaid nagu õige ristiinimene. Mina käin aastas kaks korda armulaual ja kirikus on mul oma istekoht.

POLITSEINIK: Ma saan sellest kõigest väga hästi aru. Aga ütelge, mis ma pean tegema, kui Jürka oma seletusest ei loobu? Ma pean protokollu märkima, kuhu ta oma maaparanduslaenu pani.

ANTS: Siis süüdistan mina Jürkat enese laimamises, palun seda protokollu panna ja teda karistada.

POLITSEINIK: Hüva. (*Hüüab Jürkat.*) Hei, mees, tule siia!

JÜRKA (*tuleb*).

POLITSEINIK: Noh, kas mõtlesid järele, kuhu sa maaparanduslaenu panid?

JÜRKA: Ütlesin juba.

POLITSEINIK: Nii et sa kinnitad endiselt, et Antsu teelahkmele ehitatud maja on sinu oma?

JÜRKA: Kinnitan küll.

POLITSEINIK: Aga miks pead sa seda maja omaks, kui ta on Antsu maa peal ja Antsu nimel?

JÜRKA: Ta on minu maaparanduslaenuga ehitatud.

POLITSEINIK: Kes võib seda tunnistada?

JÜRKA: Ants, sest tema sai raha.

POLITSEINIK: Teisi teadjaid või tunnistajaid sul ei ole?

JÜRKA: Ei ole.

POLITSEINIK: Aga Ants ütleb, et see, mis sa majast ja selle ehitamisest räägid, on laim, ja nõuab sinu karistamist.

JÜRKA: See on vale. Ants on minu sõber, miks ta siis mind tahab karistada, kui ta minu rahaga maja ehitas?

POLITSEINIK: Kuidas see siis tuli, et tegid maaparanduslaenu ja ehitasid maja?

JÜRKA: Ants andis nõu. Ütles, et majja tulevad suvitajad ja siis saab rikkaks.

POLITSEINIK: Miks sa siis Antsu maa peale läksid ehitama?

JÜRKA: Sest et maaparanduslaen. Ants ütles.

POLITSEINIK: Kuidas sa siis oma raha nõnda ilma milletagi Antsu kätte usaldasid anda?

JÜRKA: Ants on mu sõber.

POLITSEINIK: Mis ta kui sõber siis sinu heaks on teinud?

JÜRKA: Üht ja teist.

POLITSEINIK: Näiteks?

JÜRKA: Õpetas valetama.

POLITSEINIK: Valetama?

JÜRKA: Nojah, käskis ütelda, et tulin salaja Venemaalt.

POLITSEINIK: Kas sa siis ei tulnud?

JÜRKA: Kuidas siis Venemaalt, kui olen vanapagan.

POLITSEINIK (*Antsu poole pöördudes*): Noh, mis te ütlete?

ANTS: Ma juba ütlesin.

POLITSEINIK: Jah, ega me selle asjaga siin kaugele saa. Pean protokollile koostama tunnistajate juuresolekul. Kas teil on võimalik tulla homme kell kümme minu kantseleisse?

ANTS: Miks ei...

POLITSEINIK (*Jürkale*): Siis tuled ka sina homme kella kümneks minu juure. Seal paneme su seletuse protokollile. Mõtle see asi seniks hästi läbi. Ja pea meeles, et kui sa Antsu laimad, siis saad sa kohtult karistada. Kui sa aga oma maaparanduse laenu ei tasu, siis läheb su talu oksjonile. (*An-nab Antsule kätt.*) Head aega.

ANTS: Head aega, head aega, politseisaks. (*Saadab teda väravast välja.*)

POLITSEINIK (*istub rattale ja sõidab minema*).

ANTS (*pöördub Jürka poole*): Noh, sain su päästa. Täna tegid hästi, kui ütlesid, et oled vanapagan. Politseisaksal tulid kohe teised silmad pähe.

JÜRKA (*nukralt*): Täna pääsin, aga homme pean minema kantsaleisse.

ANTS: Mis siis sellest?

JÜRKA: Seal algab uus pinnimine.

ANTS: Las pinnib. Peaasi, et politseinik teada ei saaks, et oled maaparanduslaenuga ehitanud maja.

JÜRKA: Aga ta sai ju teada. Ma ise ütlesin.

ANTS: Ütlesid küll, aga ta ei uskunud. Seadus nõuab, et peab olema tunnistaja, kui midagi ütled.

JÜRKA: Miks ta siis sinult ei küsind?

ANTS: Arvad sa, et mina oleksin talle ütelnud, et panid maaparanduslaenu maja alla? Et mina oleksin sinu teinud nii-ütelda kroonu raha vargaks? Ei, sõber, sa ei tunne mind veel, kui seda arvad. Pea meeles, mis ma sulle ütlen: niisugused kõnnid, nagu sina ja mina, ei tohi üldse kätt kroonu raha külge pista. Seda võivad ainult need, kel on vägi ja võimus. Selle-

pärast võetagu mul või pea otsast, ikkagi ma ei tunnista, et sina näppasid maalaenu ja ehitasid maja. Ja tunnistamisest pääsin ma ainult nõnda, et ütlesin: sina laimad mind.

JÜRKA: Aga ma ei laimand ju.

ANTS: Muidugi ei laimanud. Milleks sõber sõpra peaks laimama. Aga ma ei saanud sind politseisaksa ees muidu rahanäppamisest puhtaks pesta, kui pidin ütleva, nagu oleksid laimanud.

JÜRKA: Politseisaks ütles; et laimamise eest saan kohtult karistada.

ANTS: Nojah, sinna ei ole parata. Aga see karistus on väike võrreldes sellega, mis sa oleksid saanud maalaenu näppamise eest. Laimamise eest lähed ainult mõneks päevaks pulkade taha, aga kroonu tüssamise eest oleksid pidanud istuma mitu aastat.

JÜRKA: Aga mis saab Põrgupõhjast? Politseisaks ju ütles, et kui ma seda maalaenu ei tasu, siis läheb talu oksjonile.

ANTS: Noh, selleni on veel mõni nädal aega. Ja aeg annab nõu. Oled tubli töömees ja ega ma lase sind lõmmi lüüa. Küll ma su kuidagi välja pukerdan.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Head päeva siis. Ja ära unusta, homme kell kümme politseisaksa juure!

JÜRKA: Ei unusta.

ANTS (*lahkub*).

JÜRKA (*saadab teda väravani*).

MAIA (*tuleb elamu poolt ja on hoopis paremini rii- des kui enne*): Mis see vana Ants siit tahtis?

JÜRKA: Lubas välja pukerdada. (*Lahkub.*)

MAIA (*vahib talle hirmunult järele, siis istub aida-trepile ja on õnnetu.*)

JUULA (*tuleb kartulipajaga elamu poolt. Kallab kartuleilt vee ära ja pöördub Maia poole*): Maia, hea laps, anna sealt see kauss.

MAIA: Mis kauss?

JUULA: See, mis seal sinu juures pingil. Ma panen sinna kartulid sisse.

MAIA (*võtab vastu tahtmist kausi. Siis näeb, et sel on mõra sees, vihastub ja viskab nõu vastu kivi puruks*): Vaata, nõnda tehakse meil lõhkiste riistadega.

JUULA (*nutuvõru ümber suu*): Armas aeg! Mis su arusse on läind, et viskad kausi puruks.

MAIA: See oligi puru.

JUULA: Kus ta siis oli, kui võis putru ja kartuleid sisse panna. Ainult suppi ja piima ei pidand teine änam.

MAIA: Te elate siin nagu Noa-aegsed. Läksin ära, kauss oli lõhki. Tulen tagasi, kauss on ikka veel lõhki. Ma ei kannata sihukest vana lõhkist kaussi.

JÜRKA (*tuleb tagasi*).

JUULA: Eks sa siis üteld, et sa ei kannata. Ma oleksin võtt siis terve. (*Korjab kausi tükke.*) Selle kausi ajas kass juba uuest peast pingilt maha. Kassil olid siis pojad, kui tegi tuliuuele kausile prao sisse. Aga mis on sinul, Maia, et hakkad sihukesti tempe tegema?

MAIA (*hirmunult*): Mis mul siis sinu arvates peab olema?

JUULA: Ei mina tea. Aga kui sa seal Kaval-Antsul
nii peeneks oled läind, et kukud kodus asju lõh-
kuma, siis parem ära tulegi koju.

MAIA: Ma tahan tulla.

JUULA: Aga mis sa siis lõhud, kui tahad.

MAIA: Mis ma siis pidin tegema, kui ma ei kannatand
seda mõrast kaussi?

JUULA: Siis ära tule siia, sest siin on ka muid mõra-
seid asju.

MAIA: Ja, vaata, ei tulegi... Lähen ega tulegi änam.
(*Lahkub.*)

JUULA (*Jürkale*): Ä'ä hellitavad tüdruku. Ei sest
saa änam head nahka.

JÜRKA: Teevad tüdrukust saksa.

EESRIIE.

KAHEKSAS PILT.

Eelmise pildi lavaseadeldus. Paar kuud hiljem.

JUULA (*istub aidatrepil ja pühib aeg-ajalt silmist pi-saraid*).

JÜRKA (*tuleb elamu poolt ja on löödud. Seisab natuke aega püsti, siis istub*).

JUULA (*pausi järele*): Nüüd on meil juba kolmas laps puusärgis.

JÜRKA (*pühib silmi*).

JUULA: Jürka jäi masina rataste vahele, Joosu uppus turbaauku ja nüüd Maia...

JÜRKA (*ei vasta nüüdki, pühib vaid silmi*).

JUULA (*pausi järele*): Sa ometi küsisid, mis selle Maiaga seal Kaval-Antsul siis õige juhtus.

JÜRKA: Ütlesid, et midagi pole juhtund. Tüdruk pugend kõlgusesse põhkudele ja joosnud seal verest kuivaks.

JUULA: Mis hull veri see siis oli, et ta enam pidama ei jäänd.

JÜRKA: Noh, tüdruku asjad olnud sedasi, sellepärast.

JUULA: Ui aeg! Kellega siis?

JÜRKA: Eks küsi, ta ei vasta ju änam.

JUULA: Kas siis teised ei tea?

JÜRKA: Arvad, et ütlevad, kui teavad?

JUULA: Nojah, Antsu juures on ikka nõnda. Seal ei tea keegi õhkagi. Aga kui nõnda, siis on ikka kas vana Ants ise või noor Ants. Ei teiste pärast inimestel suud lukku lähe.

JÜRKA (*tõuseb ja otsustavalt*): Kui teada saan, kumb, käenan kaela kahekorra nagu hanel.

JUULA (*tõuseb ja hirmunult*): Vanamees, ära sa seda hullu tee. Mis meist siis saab.

JÜRKA (*kindlalt*): Keeran silmad kukla taha.

JUULA (*pausi järele*): Teab, kuidas see siis nõnda tuli? Kas tüdruk tahtis oma koormast lahti saada või?

JÜRKA: Küllap vist.

JUULA: Ega ta siis ometi ise?

JÜRKA: Ütlevad, et vist ise.

JUULA: Mis nad latravad! Küllap oli va Kupu-Kai.

JÜRKA: Kui Kai, siis tegi seda viimist korda.

JUULA: Tüdruk oli ka rumal. Toond laps koju. Ma oleksin üles kasvatand.

ANTS (*astub õue*): Tere, Põrgupõhja omad! Jõudsin lõunaks linnast koju ja kuulsin, mis hirmus õnnetus vahepeal on juhtunud. (*Pigistab Jürka kätt.*) Avaldan sulle südamest kaastundmust tütre kaotuse puhul, armas sõber. Ja ka sulle, armas Juula. (*Pigistab Juula kätt.*) Jah, nii on see inimese elu! Oleksin ma hingest aimanud, et kodus niisukesed asjad tulemas, ei ma siis oleks nädalapäeviks kodust ära läinud. Aga, näe, ma ei aimanud ja läksin. Sõitsin noore Antsuga pealinna. Seal oli parajasti koerte näitus ja ka minu poiss tahtis oma

hagijad ja linnukoerad välja panna. Oi, Jürka, sa ei või uneski aimata, misuke põrgukisa ja -kära oli seal näitusel. Elame vanaks ja ometi ei tea, mis teevad sajad koerad, kui nad viiakse ühte ruumi. Jumala eest, nüüd olen ma palju targem kui enne. Kui veel kord tuleb niisuke õpetlik näitus, siis viin ka sinu sinna, nii et sa näeksid ja kuuleksid...

JÜRKA: Mille?

ANTS: Noh, et õpid koerte vahmiili tundma.

JÜRKA: Ma'p tunne inimestegi vahmiili.

ANTS: Seda pole tarviski. Tunned koeri, tunned ka inimesi.

JÜRKA: Mis seal tunda: ühel neli, teisel kaks jalga.

ANTS: Aga võta näpust, pole hoopiski nõnda, vaid mõlemal kaks.

JÜRKA: Kuidas nii?

ANTS: Pead näitusele minema, seal saad teada. Ma ise oma silmaga nägin, kuidas seal istus peenikepeenike proua, kaks või kolm hõberebast kaelas, ja tema kõrval seisis must koer tokerja karvaga kahel tagumisel jalal püsti. Puripuht nagu inimese kohe. Nägu ka nagu inimesel. Ainult huuled polnud teisel värvitud ja valeripsmed puudusid. Aga muidu, võta või jäta, kahejalgne mis kahejalgne.

JÜRKA: Kust niisuke koer siis välja võetud?

ANTS: Proua ise õpetanud. Ma kuulsin, kui ta seletas teisele prouale.

JUULA: Kas sel proual siis lapsi ei olnud, et kuntsitab koera?

ANTS: Oh, Juula! Kus nüüd seda! Üldse üteldi mulle, et tänapäev on palju peenem koeri koolitada kui

inimeselapsi. Sest meie oleme niikuinii esimene rahvas maailmas ja meile pole enam midagi vaja. Ei kooli ega keda kuraditki.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Jah, armsad Põrgupõhja omad, kui vaadata meid ja meie laste elu, siis on vahel tundmus, et peaks hakkama neljakäpuli käima. Oleks ehk kergem kui kahe jala peal. Sest mis oleks, Jürka, kui sinu lapsed oleksid sündinud mitte inimesteks, vaid, ütleme, koerteks, ja nende eest oleks muretsenud mõni proua, kel kolm hõberebast kaelas? Mis sa arvad, kas neil poleks olnud kergem kui nüüd?

JÜRKA: Koerad ei saa õndsaks.

ANTS: Usud sa seda kindlasti?

JÜRKA: Usun.

JUULA (*lahkub elamu suunas*).

ANTS (*Jürkale*): Aga oleksid sa seda tokerja karvaga näinud, kes seisis kolme rebase ees kahel jalal.

JÜRKA: Ei aita. Ikkagi ei saa.

ANTS: Kust sina seda nii kindlasti tead?

JÜRKA: Mis seal teada! Põrgus pole ühtki koera.
(*Tõuseb ja tahab Juulale järele minna.*)

ANTS (*peatab teda*): Tead, Jürka, mul on sulle ka väike rõõmusõnum.

JÜRKA: Mis see siis on?

ANTS: Põrgupõhja, nagu sa tead, oli eile selle maa-laenu protsentide ja võla pärast enampakkumisel. Ja kas tead, kes selle koha ostis?

JÜRKA: Ei tea.

ANTS: Mina.

JÜRKA: Sina?

ANTS: Mina. Ütlesin sulle, et aitan su hädast välja, ja, näe, aitasingi. Nüüd võid kuni surmani Põrgupõhjal elada. Pole enam karta, et keegi sind liigutab, kui aga ise mees oled.

JÜRKA: Olen ikka mehe eest väljas olnd.

ANTS: Loodame, et oled seda ka tulevikus. Ainult üks asi tahab klaarimist.

JÜRKA (*aimates halba*): Mis asi?

ANTS: Aga see maja, mis Põrgupõhja laenuga minu teelahkmele ehtasime. Vaata, armas Jürka, see on ju nii-ütelda Põrgupõhja maja, sest ehtasime ta Põrgupõhja maaparanduse laenuga. Seni olid sina Põrgupõhja peremees ja omanik, ja ka maja kuulus sulle. Aga nüüd ei ole sa enam Põrgupõhja omanik, vaid rentnik. Ja kas sul nüüd saab olla maja, mis kuulus Põrgupõhjale? See oleks samuti, kui et, ütleme, sul on kirves ühes varrega ja sa müüd selle kirve ära. Kas võid siis ütelda, et vars on veel sinu oma, kui kirves on müüdüd ja teine ta juba on välja maksnud?

JÜRKA: Ei vist.

ANTS: Nii et ka vars on selle oma, kes ostis kirve ühes varrega, arvad sa?

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Noh, siis on meie vahel kõik selge. Põrgupõhja on see kirves ja maja minu teelahkmel ta vars. Ja kuna mina ostsin Põrgupõhja, teiste sõnadega kirve, siis ostsin ühes sellega ka varre, mis on ära seletatud maja.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Nii et tänasest peale hakkab meie vahel uus rehnud. Sina hakkad Põrgupõhja rentnikuks ja nüüd vaatame, mis siin teha annab. Mina olen seda mõtet haudunud, et kui õige nüüd hakkaks siin maaparandamisega peale. Ka uued hooned tuleks ehitada. Aga kõigepealt teeme ühe jalutuskäigu Põrgupõhja põldudele ja heinamaadele ning vaatame, mis siin juba täna-homme teha ja ette võtta. Oled nõus?

JÜRKA: Küllap olen.

ANTS: Siis lähme. (*Lahkub Jürkaga värava kaudu.*)

KUSTA (*astub hetk hiljem esile ja vahib lahkujaile järele. On näha, et ta end Antsu eest varjab.*)

JUULA (*tuleb elamu poolt*): Kusta!

KUSTA: Tere, ema!

JUULA: Said ka jälle mahti...

KUSTA: Kuulsin, et isa tõi Maia koju.

JUULA: Jah, Maia puhkab juba puusärgis! (*Pühib pisaraid.*)

KUSTA: Aga tead, ema, et see, mis Maiaga oli, on noore Antsu töö?

JUULA: Noore Antsu töö?

KUSTA: Jah, kui Maia leidnud, et tema asjad on sedasi, ütelnud noor Ants, et last ei tohi tulla või Maia katsugu, et minema saab. Sellepärast Maia lõpuks nõustunudki.

JUULA: Ega siis Maia ometi ise?

KUSTA: Kus nüüd seda! Eks Ants muretsenud abi. Aga pärast, kui kõik läks untsu, lasti jutt välja, et Maia ise. Nõnda oli ju kõige lihtsam, et tüdruk ise öösel salaja. Noor Ants ise pistis linna,

et asi temasse ei puutuks. Aga enne oli kõik valmis mehkeldanud.

JUULA: Enne kodunt minekut Maia nimetas noort Antsu piibuorgiks. Nii et piibuorgi eest jättis ta nüüd oma elu.

KUSTA: Minule ütles Maia, et Antsul on kulduur ja kõlisevad prelokid keti küljes, sellepärast.

JUULA: Jumal hoidku, et isa sellest kõigest midagi ei kuule. Tema lubas Antsul silmad kukla taha käänata, kui see on tema süü.

KUSTA: Ei ta kääna kedagi. Noor Ants olevat ju otsaga juba välismaal. Lidunud teine kohe üle piiri, kui kuulnud, mis Maiaga. Tahab ära oodata, kas asi jääb seks või hakkab haisma.

JUULA: Ju ta siis ükskord ometi koju tagasi tuleb.

KUSTA: Kui tulebki, siis seks ajaks on kõik ununud.

JUULA: Eks ta oleks parem. Või Maiale änam hinge sisse saab.

KUSTA: Aga tead, ema, mina seda ei unusta. Läheb aega niipalju kui läheb, aga küll ma kord sel noorel Antsul tutist kinni saan. Nii et kui sa ükskord kuuled, et noore Antsuga on midagi juhtunud, siis sa tead, et see olin mina. Nemas on targad ja kavalad. Teevad nii, et ükski midagi ei tea. Aga küllap minagi oskan asja õieti ajada.

JUULA: Armas laps, kuidas jääb siis sinu hingeõnnistusega, kui sa nii hirmsaid asju mõtled?

KUSTA: Jätan jumala otsustada, kas ta laseb mind taevasse või saadab põrgusse. Kui teistel pole hingeõnnistusest kedagi, miks siis minulgi peaks olema?

JUULA: Teistel... Mis sul teistest. Teistel suured eestkostjad igal pool, aga sinul pole. Antsul igaühega sahkermahker, ega sellepärast sinul.

KUSTA: Ära muretse, ema. Kui läheme Antsuga üheskoos põrgusse — ja sinna ta läheb, nii et päkad välguvad — siis saan mina tingimata katlakütjaks. Sest Antsu-sugust laiskvorsti ei pane keegi selle ameti peale. Ants istub katlas ja mina ajan tuld alla.

JUULA (*haletseb*): Pojuke, mis sinuga küll on sündind! Kes su nõnda on ära rikkund? Need masinad või?

KUSTA: Ma pole üldse rikutud. Antsu juures on kõik niisukesed. Ei me karda seal jumalat ega kuradit. Vaatame ainult, et kättpidi masina vahele ei lähe. See on meie jumal ja kurat.

JUULA (*ohkab*): Viimnepäev on vist ligi jõund!

EESRIIE.

VAHEAEG.

ÜHEKSAS PILT.

Põrgupõhja talu uus õu uute hoonetega. Suvine kevadehommik. Mõni aasta hiljem.

JUULA (*koorib kartuleid. Ta on veel vanemaks jäänud ja haiglane*).

JÜRKA (*astub väravast õue, labidas ja kirves õlal*).

JUULA: Kas sa tulid juba keskhommikule?

JÜRKA: Jah. Labida vars läks katki.

JUULA: Aga mul ei ole söök veel valmis.

JÜRKA: Ei sest ole midagi. (*Otsib aia äärest puud, millest labidale uus vars teha.*)

JUULA: Ei tea, mis see Kaval-Ants seal meie vanatare juures koperdab?

JÜRKA: Meie vanatare juures?

JUULA: Nojah, Põrgupõhja endises õues.

JÜRKA: Kas ta on seal? (*Läheb aia ääre vaatama.*)

JUULA: Juba varahommikust saadik. Mõõdab sülla puuga ja lööb vaiu püsti. On teisel vist jälle uued tuurid.

JÜRKA: Küllap vist.

JUULA: Tahab meid ehk vanale kohale tagasi küütida.

JÜRKA: Ei seda ole. Põrgupõhja uued hooned on minu oma kätetöö ja siit me välja ei lähe.

JUULA: Aga kui ei jõua Antsule rendiraha ja tööpäevi ära tasuda.

JÜRKA: Peab jõudma. (*Istub ja hakkab labidale vart tegema.*)

JUULA: Peab jah, aga... Eks sa näe isegi: teeme mis teeme ja näeme vaeva mis näeme, aga ometi kipub kõik teisiti minema kui varem.

JÜRKA: Kipub neh. Ei tea, mis see küll peaks olema.

JUULA: Mis muud kui vanadus. Näed isegi: meil pole änam lapsigi mitu-setu aastat. Mis siis veel muust rääkida.

JÜRKA: Jah, ega lapsi küll änam ole.

JUULA: Kui ei ole änam ihuõnnistust, siis kaob ka õnnistus mujal. Ja mis tast mujalgi, kui pole änam ihus.

JÜRKA: Küllap vist.

JUULA: Tuleb hakata surma peale mõtlema, mis muud.

JÜRKA: Et õndsaks saada.

JUULA: Jah, et pääseda siit hädaorust taeva.

JÜRKA: Mina lähen põrgu.

JUULA: Siis tulen mina ka.

JÜRKA: Ei, sina lähed lastega taeva.

JUULA: Ma ei taha taeva, kui sina lähed põrgu.

JÜRKA: Ma pean, sa tead ju.

JUULA: Tean, vanamees, aga ikkagi...

JÜRKA: Põrgut peab ju edasi pidama.

JUULA: Las peab mõni teine, miks siis just sina?

JÜRKA: Ma olen ju vanapagan.

JUULA: Seda küll, aga...

JÜRKA: Ja ma tahaksin näha Antsu silmi, kui ta tuleb.

JUULA: Tuleb ta siis?

JÜRKA: Mis sa siis arvad?

JUULA: Ja õpetaja?

JÜRKA: Ei vist.

JUULA: Nii et tema läheb taeva?

JÜRKA: Küllap vist.

JUULA (*tõuseb ja astub Jürkale lähemale*): Aga kuhu läks Maia?

JÜRKA: Taeva.

JUULA: Usud sa seda kindlasti?

JÜRKA: Usun.

JUULA: Kui see ometi nõnda oleks!

JÜRKA: Usu, siis on.

JUULA: Ma ju usun, vanamees, aga...

JÜRKA: Peab kindlasti uskuma, ütleb õpetaja.

JUULA: Usud siis sina kindlasti?

JÜRKA: Küllap vist.

JUULA: Siis usun mina ka.

ANTS (*astub õueväravast sisse*): Jõudu Põrgupõhja perele!

JÜRKA: Jõudu vaja jah!

ANTS: Või nii kahekesi ühel nõul! Eks hea läbisäämine ole ikka, jah, abielurahva vahel see peaasi.

JUULA (*läheb ja hakkab jälle kartuleid koorima*).

ANTS (*istub*): Kuidas läheb?

JÜRKA: Läheb kah.

ANTS: Teed labidale uut vart? Tee, tee. Käisin eile su tööd seal metsa ääres vaatamas. Oled ikka natuke edasi jõudnud kah.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Aga pane sa tähele, Jürka, just see maa, mis sul nüüd rookimisele tuleb, on see kõige parem kogu Põrgupõhjal. Puhas must muld, nagu pigi. Ja sitke. Nii et määri sahk rasvaga sisse enne kui kündma lähed. Muidu ummistub kui kitiga.

JÜRKA: Aga vesi teeb liiga.

ANTS: Noh, see pole kuigi suur häda. Kraavid sisse ja asi on korras.

JUULA (*on kartulikooremise lõpetanud ja lahkub*).

ANTS (*pausi järele*): Mul oli sinu juure natuke asja kah.

JÜRKA: Mis siis oli?

ANTS: Ma olen tänavu oma heinatöoga pisut teistest järele jäänud. Ja seepärast ma mõtlesin, et ega see vist palju oleks, kui sa Põrgupõhja rendi lisaks mulle paariks nädalaks heinale tuleksid.

JÜRKA: Põrgupõhja rendi lisaks?

ANTS: Nojah, Põrgupõhja pole ju enam see, mis ta oli enne. Sel kevadel said sa ka uued hooned. Nüüd peaksin ma su rendi ja muud kohustused mitmekordseks tõstma. Aga see läheks sul raskeks kanda.

JÜRKA: Sa oled renti niikuinii mitu korda tõstnud.

ANTS: Aga see on ju loomulik, sest kõik tõuseb. Nii siis ka rent. (*Tõuseb püsti.*) Kogu maailm rõõmustab, et elu käib tõusu teed, aga sina aina kurdad ja nurised. Pea meeles, mis ma sulle ütlen: kui kogu maailm tõuseb, siis tõuseb ka meie rahvas ning ühes temaga Põrgupõhja. Sest sina üksi ei suuda tõusuteel takistuseks olla. Või arvad sa, et me üksi oleme nii viletsad, et me ei suuda ajaga kaasa minna? Kuhu jääb siis su rahvuslik uhkus ja hingeõnnistus? (*Võtab taskust piibu.*)

JÜRKA: Kas siis uhked saavad õndsaks?

ANTS: Mitte uhked ei saa õndsaks, vaid need alandlikud ja ohvrimeelsed, kes võitlevad oma rahva suuruse ja uhkuse eest. (*Otsib taskust tubakakotti ja ei leia seda.*) Näe, kuramus, nüüd olen tubakakoti ära kaotanud. Küllap ta vist siis lip-sas taskust välja, kui üle su kiviaia ronisin. (*Lah-kub värava kaudu.*)

JÜRKA (*vahib Antsule järele*).

JUULA (*tuleb elamu poolt*): Mis see Ants tahtis?

JÜRKA: Tahab, et ma Põrgupõhja rendi lisaks talle paariks nädalaks heinale läheksin.

JUULA: Sa heldus! Tõstab ja tõstab seda renti, nagu kihutaks taevas teda takka.

JÜRKA: Ants ütleb, et meie rahvas ei ole muidu suur ja uhke.

JUULA: Ah muidu ei ole kui Põrgupõhjal peab olema hästi kõrge rent?

JÜRKA: Küllap vist.

JUULA: See on muidugi jälle mõni sakste tarkus. Nagu saaks keegi seda suurt ja uhket rahvast patta või selga panna. Üks on muidugi: mida kõrgem rent Põrgupõhjal, seda suuremaks ja

uhkemaks läheb Ants oma pesakonnaga. Vaata, et Ants ise ongi see suur ja uhke rahvas, kelle pärast Põrgupõhja rent aina tõuseb ja tõuseb.

JÜRKA: Ä'ä latra, vanamoor.

JUULA: Mis mina, aga sa ise ju tuled ja kaebad jälle, et rent muudkui aga tõuseb.

JÜRKA: Muidugi tõuseb, sest kõik tõuseb. Ega siis meiegi halvemad ole, ütleb Ants.

JUULA: Sul ikka see Ants ees ja taga, nagu saaksid tema läbi õndsaks.

JÜRKA: Aga kelle läbi siis?

JUULA: Oma töö ja vaeva läbi.

JÜRKA: Aga kes annab tööd ja vaeva?

JUULA: Noh, seda annab muidugi Ants.

JÜRKA: Sellepärast ära laida Antsu. Tema on kulda-väärt mees.

ANTS (*on ilmunud aiavärvasse ja viimast lauset kuulnud*): Mis see Juula must laidab?

JÜRKA (*naljatab*): Juula arvab, et sina tahad saada õndsaks ja sellepärast kergitadki nii tihti Põrgupõhja renti.

ANTS (*topib piipu tubakat*): Ei, armas Juula, nii see asi küll ei ole. Rendi tõstmisega üksipäinis taevasse ei saa. See võib ennem viia põrgusse.

JÜRKA: Kuidas siis põrgu?

ANTS: Aga kui ma liiga tõstan? Siis on see patt ja patt viib põrgusse. Sellepärast pean ma igakord, kui tuleb rendi tõstmine, hästi järele mõtlema, kas see on õiglane või on see patutegu. Ja kui vähegi kahtlust on, siis jätan ma ennem tõstmata. Sest nii tobe ma ometi ei ole, et hakkaksin Põrgupõhja rendi pärast põrgusse minema.

JÜRKA (*endamisi, kuid kuuldavalt*): Nii et kui on liig kõrge, siis on patt ja põrgu.

ANTS: Siis on patt ja põrgu. Aga ära sa seda kurjasti katsu tarvitada.

JÜRKA (*arusaamatuses*): Kuidas kurjasti?

ANTS: Väga lihtsalt: sa hakkad mulle kõrget renti maksma, kui mina nõuan või kui on õiglane. Ja kui mina selle rumalast peast vastu võtan, siis teen ma pattu ja lähen põrgusse.

JÜRKA: Tuled minu juure?

ANTS: Tulen sinu juure, kui sa juba seal oled. Aga kui sind seal veel ei ole, siis pean ootama, kuni sa tuled. (*Astub pisut kõrvale, et varjata pealekipuvad naeru.*)

JÜRKA (*Juulale*): Kuulsid, vanamoor?

JUULA (*toriseb*): Sa annaksid aina kõik Antsule.

JÜRKA (*muheleb*): Sillutan talle põrguteed.

JUULA: Sa ei saagi muud kui vaevad oma südant taeva ja põrguga.

JÜRKA: Aga mis ma siia maa peale siis tulin?

JUULA: Muretse ise oma põrgu eest, Ants muretseb oma eest niikuinii. (*Lahkub elamu poole.*)

ANTS (*kes viimaseid lauseid jälle teraselt on kuulnud, püüab naeruse näoga tõtt selgitada*): Kui su Juula selle Põrgupõhjaga sugugi rahul ei ole, siis sa, Jürka, võiksid ka kuhugi mujale minna.

JÜRKA: Ei seda ole. Mina jään Põrgupõhjale ja siia jääb ka Juula.

ANTS (*keda tõsiselt huvitab, kui kauaks Jürka Põrgupõhjale mõtleb jääda, naeratades*): Nii, nii. Aga kui kauaks sa siis siia mõtled jääda?

JÜRKA: Kuni saan õndsaks.

ANTS (*muheleb*): Aga kui ei saagi?

JÜRKA (*kõhklemata*): Saan.

ANTS: Ja pärast seda lähed põrgusse tagasi, mis?

JÜRKA: Muidugi.

ANTS: Aga kui põrgus ometi selgub, et sa pole õndsaks saanud, mis siis?

JÜRKA: Tulen maa peale tagasi.

ANTS: Jälle Põrgupõhjale?

JÜRKA: Ei, sest siin ei saa õndsaks.

ANTS: Aga kuhu siis?

JÜRKA: Kuhu Peetrus tunnistuse annab. Võib-olla Kaval-Antsule

ANTS: Seal olen ju mina.

JÜRKA: Sa oled siis surnud.

ANTS: Kust sa seda tead?

JÜRKA: Inimene sureb enne kui vanapagan.

ANTS: Inimene on igavene, kuigi sureb.

JÜRKA: Muidu ei tuleks ta põrgu, sellepärast.

ANTS: Ega siis jumal inimest ometi põrgu pärast loonud.

JÜRKA: Mispärast siis?

ANTS: Ma ei tea, aga...

JÜRKA: Usu, siis tead.

ANTS (*popsib piipu ja püüab end rahustada, pausi järele*): Nojah, olgu selle asjaga kuidas on. Ajame nüüd jälle igapäevasemat juttu. Vaata, armas Jürka, ega ma taha sulle mingil moel liiga teha. Ja kui sa arvad, et need paar nädalat heina-tööd Põrgupõhja rendi lisaks liig palju on, siis

jäägu need pealegi. Aga selle eest aitad mul Põrgupõhja vanatare maha lõhkuda ja platsi puhtaks teha. Ma kavatsen sinna nimelt ehitada uued hooned.

JÜRKA: Põrgupõhja endisele õuele?

ANTS: Just. Mõõtsin juba täna seal ja tegin plaani. Tulevaks kevadeks viime ehitused katuse alla.

JÜRKA: Ja siis?

ANTS: Siis? ... Vaata, armas Jürka, minu püüd on sinu põlve siin Põrgupõhjal igati kergendada ja sellepärast ma võtan tuleval aastal siia veel teise rentniku.

JÜRKA (*kohkunult*): Teise rentniku?

ANTS: Jah. Sa ju tead seda Luukase Peetrit, kes mul praegu tööperemeheks on. Temal on natuke raha kogutud ja ta tahab nüüd maad rentida. Hea küll. Las ta siis hakkab Põrgupõhjal pihta. Muidugi, osast põllu- ja heinamaa-uumadest pead siis lahti ütleva. Teine tahab ju ka paar maalappi saada.

JÜRKA: Kas siis rendist ja teost ka alla jääb?

ANTS: Eks me seda näe. Oleme tänini leppinud, leppime ka edaspidi.

PEETER (*umbes 40-aastane tööperemees, astub kärmel sammul õueväravast sisse*).

ANTS: Näe, seal see Peeter ongi. (*Peetrile.*) Me just praegu leppisime siin Jürkaga kokku. Tuleval aastal võid Põrgupõhjale asuda.

PEETER (*segaduses*): Tänan väga, aga... (*Otsib sõnu.*) Mina... ma... Mind saadeti peremehele sõna tooma.

ANTS: Mis sõna? Kas kodus on midagi juhtunud või?

PEETER: On juhtunud jah.

ANTS: Mis siis on?

JUULA (*tuleb elamu poolt ja jääb kuulama*).

PEETER: Noor Ants on öösel vähipüügil jõkke ära uppunud.

ANTS (*kohkunult*): Mis? Mis lori see on?

PEETER: Ei ole lori, peremees. Noor Ants on uppunud. Ja ühes temaga ka see valge peaga proua, kes üleeile oma mehega ja nende teiste härradega noorele Antsule külla tuli.

ANTS: Aga jões on ju vett nii, et konnal paras ujuda.

PEETER: Eks seal ole ka sügavamaid kohti. Ja mõlemad olevat olnud tublisti purjus.

ANTS: Kus need teised siis olid, et...

PEETER: Teised on tule ääres napsi võtnud ja laulnud. Alles koidu ajal on leitud, et noor Ants ja proua on kadunud. Hakatud siis otsima ja leitud mõlemad kaelastikku jõepõhjast.

ANTS (*ägab*): Oh jumal, jumal küll! (*Lahkub vä-rava kaudu.*)

PEETER (*ruttab talle järele*).

JUULA (*pausi järele*): Jumala õnn, et meie Kusta eile öösel kodus oli.

JÜRKA (*arusaamatuses*): Mis õnn siis sellest?

JUULA: Muidu, kes teab... ehk tema...

JÜRKA (*veel suuremas arusaamatuses*): Mis tema?

JUULA: Noh, nii et oleks võind arvata, et... Et Kusta pani noore Antsu tuksu.

JÜRKA: Ä'ä latra, vanamoor.

JUULA: Mis ma ikka latran. Sa ju isegi ütlesid, kui see asi Maiaga juhtus, et kui teaks, kes, keeraks kaela kahekorra. Miks siis Kusta ei võind seda-sama?

JÜRKA: Rääkis ise või?

JUULA: Või ma siis muidu tühja.

JÜRKA: Nii et Maial oli noore Antsuga?...

JUULA: Noore Antsuga jah. Sel olnud kulduur ja prelokk keti küljes.

JÜRKA: Ma'p teand õhkagi.

JUULA: Sulle ei võind ju rääkida. Kartsin, et kui sa ei saa noort kätte, käänad vanal endal kaela.

JÜRKA: Oleksingi käänand.

JUULA: No näed. Tegin õieti, et suud ei paotand. Nüüd on noor Ants, tänu jumalale, oma osa saand ja mul süda kerge: pole änam Kustal ega sinul selle asjaga pistmist.

JÜRKA: Ei vist.

EESRIIE.

KÜMNES PILT.

Pastori vastuvõtutuba kirikumõisas. Paar päeva hiljem.

PASTOR (*istub kirjutuslaua taga ja on sügavais mõtteis*).

ANTS (*istub toolil. Ta on pihtinud pastorile ja ootab nüüd selle otsust*).

PASTOR (*pausi järele*): Nii et Põrgupõhja Maia surm lasub siis õigupoolest kadunud poja noor-Antsu hingel?

ANTS (*tasa*): Jah.

PASTOR: Ja sina — sa tegid kõik, et seda kuritööd varjata. Sa ähvardasid inimesi, et nad suu peaksid. Sa andsid ametnikele altkäemaksu, et need oleksid kurdid ja pimedad. Kas nii?

ANTS (*tasa*): Jah.

PASTOR (*on jälle mõtteis, siis*): Aga miks sa ei räägi seda Jürkale? Mine jutusta temale ja palu andeks. Kui tema halastab, siis halastab ka jumal.

ANTS: Ma kardan.

PASTOR: Või nii. Teist inimest sa kardan, aga jumalat mitte.

ANTS: Ma kardan, et Jürka ei ole inimene.

PASTOR: Mis siis?

ANTS: Vanapagan. Õpetajahärna mäletab ometi, et
meil oli ükskord sellest juttu.

PASTOR: Ja kõik need aastad oled sa uskunud tühja
tuult, mitte jumala sõna?

ANTS: Aga Jürka usub nii kindlasti, et...

PASTOR: Jah, Ants, selles on sul küll õigus, Jürka
usub kindlasti.

ANTS: Noh, ja kui Jürka nii kindlasti usub, siis hak-
kan ka mina uskuma. Kas tahan või ei taha.

PASTOR: Aga, Ants, kui sa usud Jürkat rohkem kui
mind, oma hingekarjast, miks ei pihi sa siis Jür-
kale? Miks sa tuled minu juure?

ANTS: Ma kardan, et Jürka lööb mu maha, kui ta
kõik teada saab.

PASTOR: Aga see ehk olekski hea, kui sinusugune
maha löödaks. Mis sa ise arvad?

ANTS: Mina arvan, et sest poleks mingit kasu.

PASTOR: Miks mitte?

ANTS: Minu asemele tuleks mõni teine ja see oleks
veel hullem kui mina.

PASTOR (*tõuseb*): Täna sa meeldid mulle, Ants. Sa
mõistad enda üle õiget kohut, sest sa ütled: sind
peaks maha löödama, ainult et sest poleks kasu,
sest hullem võib-olla tuleb asemele. Aga mis
siis sinu arvates peaks tegema, kui mahalöömine
ei aita?

ANTS: Ma tuln õpetaja juure, et saada patud an-
deks.

PASTOR: Aga miks tulid sa just nüüd? Kas selle-
pärast, et sa nii ootamatult pidid kaotama oma
poja?

ANTS (*pühib silmi*).

PASTOR (*istub*): Ja ütle mulle, armas Ants, kuidas saan ma sulle su patud andeks anda, kui sa ei usu?

ANTS: Täna ma usun.

PASTOR: Ei, Ants, nüüd sa valetad, nagu oled ikka valetanud. Sa otsid minult troosti, aga ise usud Põrgupõhja Jürkat. Sa tuled jumalalt abi saama, aga samal ajal kardad sa kuradit, nagu oleks su hingeõnnistus tema käes.

ANTS: Ei, õpetaja, just nõnda see ei ole.

PASTOR: Aga kuidas siis?

ANTS: Mul pole õndsakssaamisega kindlat eesmärki.

PASTOR: Mis eesmärki sa vajad? Õndsakssaamine ise ongi su eesmärk.

ANTS: Aga Jürkal on teisiti. Sellepärast ehk ongi tema usk nii kindel.

PASTOR: Kuidas siis Jürkal on?

ANTS: Kui ma temalt küsin, miks ta tahab õndsaks saada, vastab ta jalamaid: et põrgut edasi pidada. Nii et temal on oma kindel siht. Aga minul ei ole. Ja sellepärast unustan ma oma hingeõnnistuse kohe, kui lähen kirikuuksest välja. Kui mul oleks hingeõnnistusega ühendatud ka mõni niisuke tulutoov ettevõte, nagu Jürkal põrgupidamine, siis...

PASTOR: Armas Ants, kust sa selle võtad, et põrgupidamine on tulutoov?

ANTS: Aga miks siis Jürka nii kindlasti usub?

PASTOR (*kargab toolilt üles*): Sa oled ühes Põrgupõhja Vanapaganaga hulluks läinud! (*Käib kärsitult tuba mööda edasi-tagasi, siis peatub Antsu ees.*) Tead, Ants, kui Põrgupõhja Maia suri, siis tuli Jürka minu juure ja ütles: „Õpetaja, kulla-

pai, aita Maia taevasse.“ Mina küsisin: „Usud sa kindlasti, et mina võin su tütre taevasse aidata?“ — „Usun,“ vastas Jürka täiesti veendunult. „Usud sa seda kindlasti, armas hing?“ pärisin ma uuesti nagu vannutades, sest sel hetkel kipusin ma ise oma võimus kahtlema. „Mina usun kindlasti,“ vastas Jürka sellise lihtsusega, et mul kadusid kõik kahtlused. Vaata, armas Ants, nii-suke on Põrgupõhja Jürka ja tema usk. Aga ütle, mis pean ma sinuga tegema? Kas on üldse mingit lootust, et sa end muudaksid? Minu kogemuste järgi otsustades oled sa selles mõttes täiesti lootusetu.

ANTS (*vaikib*).

PASTOR (*istub laua taha ja pausi järele*): Vaata, armas Ants, sa kardad, et Jürka on ehk tõeline vanapagan, kelle jumal inimesena maa peale saatis. Kas sa ei tahaks siis nõnda seada, et sul midagi karta ei oleks, kuigi Jürka oleks vanapagan?

ANTS (*uudishimulikult*): Mis ma peaksin tegema?

PASTOR: Katsu Jürkale tehtud kurja vähehaaval heaks pöördä.

ANTS (*lootusetult*): Ei, õpetaja, sellest ei tuleks midagi välja.

PASTOR: Miks mitte? Heategemisest tuleb ikka midagi välja.

ANTS: Ei tule. Olen selle ammu läbi mõtelnud. Sest kui Jürka on tõeline vanapagan, siis on tal juba ammu selge, mis või kuidas kõik on. Ja kui ma katsuksin seda nüüd oma naha päästmiseks muuta, ajaks see vanapaganal ainult naeru peale. On aga Jürka ainult Jürka, noh, siis pole niikuinii midagi karta.

PASTOR: Ainult et ta võib su maha lüüä.

ANTS: Ainult see.

PASTOR: Ja seda kardad sa vähem kui vanapaganat?

ANTS: Kardan vähem, sest suurema peab ikka.

PASTOR: Siis ei või sind ükski päästa.

ANTS: Jürka ütleb sedasama.

PASTOR: Oled sa siis ka temaga neist asjust rääkinud?

ANTS: Olen. Ja tema ütleb: tehku inimene, mis teeb, põrgusse tuleb ta ikka. Ma küsisin: kas mina ka? Sina ka, vastas Jürka. Aga õpetaja? küsisin edasi. Õpetaja ka, kinnitas tema, ja lisas: kõik, kui mina saan õndsaks. See tähendab, kui tema, vanapagan, saab õndsaks.

PASTOR (*tunneb, et ta südant puudutab imelik soe hoog. Pausi järele, endamisi*): Seal ta nüüd on, see inimene, kes usub, et ta on vanapagan. Tema saadab mu põrgusse, aga ise tuleb paluma, et mina aitaksin ta lapse taevasse. Noh, mis teen mina, tema hingekarjane, niisugusega? Ja mis peab tegema armas jumal? Ei muud kui halastama. (*Antsule.*) Või mis teha sinuga, sa Kaval-Ants, kes sa oled nii põhipatune, et sa ei karda isegi mahalöömist? Pean ma su uksest välja ajama, kuni sa meelt parandad? Aga sa ju ei paranda. Või pean ma su võimude kätte toimetama, et sulle mõistetakse seadust mööda? Aga selleks olen ma juba liig vana, et uskuda võimude seaduslikkust või seaduse õiglust. Sinusugused Antsud ise on need seadused teinud ja sinusugused Antsud ise neid ka kasutavad. Pealegi ei ole mina, hingekarjane, ei võimude sulane ega seadusejünger, vaid armu- ja halastusekuulutaja.

ANTS: Sellepärast ma tulingi õpetajahärra juure.

PASTOR: Jah, sina ja kõik teised tulete oma pattudega minu juure. Nagu oleksin mina mõni kurjategijate sõber ja kambamees. Miks ei lähe te nende juure, kes mõistavad õigust seaduse järgi? Ei, te tulete siia, tulete sellepärast, et usute — mina lepin iga kuriteoga, ükskõik kui suur ja hirmus see oleks. Kristus talitas nõnda ja ta poodi risti ning rahvas karjus, et see on õige. Et ta on seda ära teeninud. Noh, mina olen seda siis ammu ära teeninud, et mind saadetakse põrgusse, kui ma katsuksin lohutada sinusuguseid.

ANTS (*tõuseb püsti*): Mina usun, õpetajahärra. Palun mind tulevaks pühapäevaks armulauale kirjutada. (*Annab raha.*)

PASTOR: See'p see häda ongi, et sa ei usu, ainult räägid. Ja ometi pean mina sind, uskumatut, usuga lohutama. (*Hakkab Antsu armulauale soovijana raamatusse kirjutama.*)

ANTS (*ohkab, nagu tunneks ta õpetajale kaasa*):
Meie kõik peame oma kohust täitma.

PASTOR: Jah, kohust täitma, kohust täitma, armas hing. (*Lõpetab kirjutamise ja paneb raha sahtlisse.*)

ANTS (*pausi järele*): Ei tea, õpetajahärra, kuidas siis nüüd lõpuks jääb mu poja ja selle proua matmisega?

PASTOR: Tahad sa neid siis kindlasti matta ühes puusärgis ja kaelastikku, nagu nad jõest leiti?

ANTS: Jah, õpetajahärra, nii olen ma otsustanud.

PASTOR: Siis pean ka mina jääma oma otsuse juure. Sest kadunukesed polnud ei abielulised ega ka vallalised, vaid mees oli vallaline ja naine kristlikus abielus. Sellises olukorras mehe ja naise matmine ühises puusärgis ja süleluses õnnistatud

maamulda võiks tekitada valearvamise, nagu pooldaks kirik abielurikkumist, mida ta aga kogunisti ei tee, kuigi ristiinimesed sageli abielu rikuvad. Iseasi, kui need kaks maetakse surnuaia taha, siis pole mul nende matmisviisi vastu mingit ütlemist.

ANTS (*uhkelt*): Noh, surnuaia taha ma oma poega nüüd küll ei mata. Kui muidu ei saa, siis rajan oma tallu, mäekünkale, erakalmistu ja matan oma poja ühes selle naisega sinna.

PASTOR: Hästi. Tee seda, armas Ants.

ANTS: Sest minu poeg pole ometi mõni kurjategija, vaid oma suuremeelsuse või, halvemal korral, õnnetuse ohver. Tõenäoliselt langes naine pimedas jõkke ja noor Ants tõttas teda päästma, misjuures uppuja tal nii õnnetult kaelast kinni haaras, et nad hukkusid mõlemad üheskoos. Või kuigi mu poeg oli selle naisega patustanud, ega siis surnud enam pattu tee, et neid ei tohi matta kaelastikku.

PASTOR: Surnud patustavad elavate läbi. Kui nüüd kadunukesed matta kaelastikku õnnistatud maamulda, siis tõuseb elavates himu samuti patustades surra. Sest ei ole suuremat kiusatust kui ilus patt.

ANTS (*kumardab pastorile jumalagajätkuks ja lahkub*).

EESRIIE.

ÜHETEISTKÜMNES PILT.

Põrgupõhja õu. Suvi. Aasta hiljem.

JÜRKA (*teritab labidat*).

PEETER (*astub õueväravast sisse*): Jõudu, naabri-mees!

JÜRKA: Kulub ära.

PEETER: Teritad labidat. Kas kavatsed jälle kraavi viskama minna?

JÜRKA: Küllap vist.

PEETER: Sinule see kraavitöö vist kangesti meeldib? Küll sa kaevad uut ja puhastad vana.

JÜRKA: Vesi teeb liiga.

PEETER: Aga mina ütlen: sa kütad meile aina põrgut.

JÜRKA (*arusaamatuses*): Kuidas nii?

PEETER: Aga muidugi! Alles eile käis Kaval-Ants minu juures ja nurus rendile lisaks tööpäevi. Hakkasin vastu, et rendilepingus pole seda ette nähtud. Aga tema, et kui ma vabatahtlikult neid päevi ei tee, siis järgmiseks aastaks ta mind enam Põrgupõhjale ei jäta. Katsusin siis seletada, et see pole õige, sest koht pole ju kevadest saadik suuremaks ega paremaks läind. Selle peale ta vastas mulle sõna-sõnalt: tee tööd nagu Jürka, küll siis koht läheb suuremaks ja paremaks.

JÜRKA: Antsul on õigus.

PEETER (*jahmunult*): Kuidas nii?

JÜRKA: Miks mitte?

PEETER: Milleks siis meie peame tema maad parandama?

JÜRKA: Me ju elame siin.

PEETER: Ja temal pole muud kui kergitab renti?

JÜRKA: Nagu näed.

PEETER: Aga siis on ju mõttetu maad parandada?

JÜRKA: Paranda või ära paranda, rent tõuseb ikka.

PEETER (*alistunult*): Jah, nii see on — töö on nälja peremees.

JÜRKA: Tööga saame õndsaks.

PEETER: Aga kui ma ei taha õndsaks saada?

JÜRKA: Sa oled ju inimene.

PEETER: Kas siis Ants ei ole? Miks tema ei taha õndsaks saada?

JÜRKA: Tema muretseb meie eest.

PEETER (*vihaselt*): Sitta ta muretseb.

JÜRKA (*rahulikult*): Aga kust sa tööd ja leiba saad?

PEETER: Jah, see'p see ongi. Igal pool on Antsutaoliste käes vägi ja võimus.

JÜRKA (*rahuldatult*): Noh, näed.

PEETER: Küll oled sina õnnelik inimene! Sinu sugune võiks põrguski elada.

JÜRKA: Elabki, kui aeg tuleb. (*Töötab edasi.*)

PEETER (*vaatleb teda hetke, raputab pead ja lahku*).

JUULA (*tuleb elamu poolt. Ta on raskesti haige ja liigub suure vaevaga edasi. Siis lõpeb tal jõud otsa ja ta vajub istuma*).

JÜRKA (*silmitseb teda ja küsib osavõtlikult*): Kas jõud lõpeb otsa?

JUULA (*vaevaliselt*): Jah! Ei mind ole änam kuigi kauaks.

JÜRKA (*kurvalt*): Küllap vist.

JUULA: Sa, vanamees, löö õige mu puusärg kokku, et ma näeksin, misuke ta saab.

JÜRKA (*õrnalt*): Lauad on juba valmis vaadatud.

JUULA: Noh, mis siis änam.

JÜRKA: Mõtlesin, et kes teab, mis sa mõtled, kui...

JUULA: Mis seal veel mõtelda, see juba ammugi mõteldud.

JÜRKA: Mõtled viimaks, et ootan su surma.

JUULA: Peabki ootama, nagu ma isegi.

JÜRKA: Ei saa, vanamoor.

JUULA: Peab saama, sest...

JÜRKA: Küllap vist. (*Pühib poolsalaja pisara.*) Ma siis löön puusärgi kokku. (*Lahkub.*)

KUSTA (*tuleb värava kaudu*): Tere, ema.

JUULA: Näe, Kusta. Said ka jälle mahti...

KUSTA: Kuulsin, et sa käinud tohtri ja õpetaja juures. Sellepärast tulin.

JUULA: Jah, Kusta, käisime isaga, sest tema tahtis. Pihtisin õpetajale sinugi asja, et oleks süda täiesti puhas.

KUSTA: Mis minu asja?

JUULA: Noh, selle noore Antsuga. Ma ütlesin õpetajale, et mu süda oli nii rõõmus, kui noor Ants läinud suvel uppus. Tema küsis, mispärast. Aga sellepärast, vastasin ma, et mu pojal änam vaja pole tema elu oma hingele võtta.

KUSTA: Aga noore Antsu elu on ju minu hingel.

JUULA: Kuidas? Helde taevas! Siis sina?!

KUSTA: Aga kes siis?

JUULA: Kõik ju arvasid, et nad ise purjus peaga...

KUSTA: Ei, see olin mina. Ma töötasin sulle, et maksan Maia eest kätte. Ja läinud suvel, kui noor Ants välismaalt tagasi tuli, hakkasin ma kohe oma plaani seadma.

JUULA: Siis pihtisin ma õpetajale valesti.

KUSTA: Ega sa siis teadnud, et valetad.

JUULA: Seda nüüd küll mitte, aga...

KUSTA: Ema, ära muretse selle tühja vale pärast, vaid rõõmusta, et Ants läks Maia teed.

JUULA: Õpetaja ütles, et noor Ants saab taeva.

KUSTA: Nüüd ta võib saada. Olen temaga tasa.

JUULA: Mina ei tahtnud, et ta taeva saab.

KUSTA: Muidugi, ema, sest sa ei teadnud, kuidas ta suri. Aga nüüd ei võiks sinulgi enam midagi selle vastu olla, kui leiad noore Antsu taevast eest.

JUULA: Jah, Kusta, sul on õigus. (*Lühikese pausi järele.*) Aga see teine, mu poju?

KUSTA: Kes teine?

JUULA: See naine, kes Antsuga.

KUSTA: Polnud parata, ema. Selle pidin juba oma hingele võtma.

JUULA: Aga miks siis, poeg?

KUSTA: Nad hoidsid sel silmapilgul teineteise ümbert kinni. See asi juhtus nii, et ma luurasin jõe ääres pöösastes ja ootasin, millal Ants tuleb kahvu vaatama. Aga ta ei tulnud üksinda, vaid koos selle naisega. Naine rippus tal küljes kui takjas. See pani esteks kõhklema. Aga siis tuli mulle Maia meele. Ja nüüd oli mu otsus kindel. Niipea kui nad võtsid pöõsa varjus teineteise ümbert kinni, kargasin ma juure, kahmasin Antsul seljatangant kinni ja tagurpidi vette. Ise mõtlesin: kui upun ühes nendega, las upun, Ants igatahes ei pääse. Aga ei pääsnud ka see teine. Selle asemel, et Antsust lahti lasta, hoidis ta teda veel kõvemini kinni.

JUULA: Et sa ise võid veel nõnda rääkida!

KUSTA: Ma räägin ju ainult selleks, et sa teaksid, kuidas ma oma sõna pidasin.

JUULA (*vaikib*).

KUSTA (*pausi järele, nagu areldi*): Ema...

JUULA: Mis on, poeg?

KUSTA: Hakkad sa tõesti surema?

JUULA: Minu päevi pole kunikski.

KUSTA: Usud sa, et lähed taevasse?

JUULA: Usun, poeg.

KUSTA: Mina usun ka, ema, ja sellepärast... (*Vaikib.*)

JUULA: Miks sa ei räägi, mu poeg?

KUSTA: Vaata, ema, kui ma neid põhja vedasin, siis tundsin ma selle teise käsi. Tundsin, kuidas nad hoidsid Antsu kaelast kinni ja aitasid talle lõppu teha. Nagu oleksid nad minu poolt. Sellepärast

mõtlen ma, et kui saad taevasse, siis võiksid jumalaga rääkida — selle teise pärast. Tema polnud ju süüdi. Hoidis ainult Antsul kaelast kinni, nagu Maiagi.

JUULA: Ma räägin ka Õnnistegijaga, kui saan taevasse.

KUSTA: Jah, räägi ka Õnnistegijaga, ema. (*Pausi järele.*) Ema, kas su süda on nüüd rahul?

JUULA: Nüüd olen rahul, mu poeg.

KUSTA: Aga see jääb ainult meie vahele, ema.

JUULA: Ainult meie vahele.

KUSTA: Isale räägin ma ise, kui on õige aeg. Et ka tema võiks rahus surra.

JUULA: Jah, räägi ka isale, kui on õige aeg.

KUSTA: Ma pean nüüd jälle minema, ema.

JUULA: Kas sa isa ei tahagi näha?

KUSTA: Teine kord, kui rohkem aega. (*Lahkub.*)

JÜRKA (*tuleb puusärgi laudadega ja hakkab neid hõoveldama*).

JUULA (*pausi järele*): Mis sa siis nüüd nii hõoveldad?

JÜRKA: Teen su puusärgi lauad siledaks.

JUULA: Tee ainult väljastpoolt, et teistel oleks ilusam vaadata.

JÜRKA: Teen ka seestpoolt, et sul oleks parem magada.

JUULA: Kui paned mu sinna, siis uni niigi hea.

JÜRKA (*askeldab laudadega edasi*).

JUULA (*pausi järele*): Vanamees!

JÜRKA: Mis on?

JUULA: Tule lähemale.

JÜRKA (*tuleb ta juure*).

JUULA: Istu.

JÜRKA (*istub*).

JUULA: Kas sa mäletad, vanamees, seda karu, kel olid kaksikud?

JÜRKA: Meil olid ka.

JUULA: Sa tapsid pussiga vana ema.

JÜRKA: Sina ju torkasid lõpuks, nii et...

JUULA: Misuke maa seal oli?

JÜRKA: Samblane.

JUULA: Eks olnd! Ilus roheline sammal!

JÜRKA: Küllap vist.

JUULA (*pausi järele*): Mäletad sa veel, kui me noored olime ja kahekesi öösel metsas kokku saime?

JÜRKA: Vahel mäletan.

JUULA: Misuke maa seal oli?

JÜRKA: Samblane.

JUULA: Veel pehmem ja ilusam kui seal, kus oli see karu.

JÜRKA: Küllap vist.

JUULA: Niisukest sammalt tahaks ma, kui viid mu siit.

JÜRKA: Eks võiks ju...

JUULA: Jah, vanamees, seda võiks. Siis poleks laudade hõõveldamist seestpoolt.

JÜRKA: Ei, eit, hõõveldan lauad ja toon ka sambla. Nii et oleks...

JUULA: Too sammal, vanamees, palju pehmet, rohelist sammalt, nagu tapaksime karu või sigitaksime salaja kaksikuid.

JÜRKA: Eit, nüüd hakkad sa tõesti surema. Muidu ei räägiks sa nõnda.

JUULA: Ei, vanamees. Aga kui ma nägin oma puusärgilaudade hõõveldamist, tuli mulle meele, kui õnnelikult me kahekesi oleme elanud.

JÜRKA: Ja kui õndsalt!

JUULA: Õndsalt ja õnnelikult! Ainult meie lapsed...

JÜRKA: Jah, ainult meie lapsed. (*Tõuseb ja astub eemale.*)

JUULA (*vaikib ja on mõtteis. Siis katsub ka tõusta, kuid jalad ei võta enam vedu*): Näe, kas pole hull. Mõtlesin jälle voodisse minna, aga jalad ei võta änam.

JÜRKA (*astub talle lähemale*): Oota. Mina ise viin su sisse.

JUULA: Kui sa jäksad.

JÜRKA: Küllap jäksan. Aga sa pead mul kaelast kinni võtma.

JUULA: Või kaelast kohe... (*Hoiab Jürkal ümber kaela kinni ja puhkeb nutma.*)

JÜRKA: Miks sa nutad, eit?

JUULA: Suurest õnnest, vanamees. Sest nii hea kui täna pole sa minu vastu veel kunagi olnud.

JÜRKA (*pisarad kurgus*): Ei vist. (*Mõlemad nutavad suurest õnnest.*)

EESRIIE.

KAHETEISTKÜMNES PILT.

*Lavapilt kujutab kohta Põrgupõhja õueaia ääres.
Sügis.*

JÜRKA (*istub aia ääres ja nõelub pintsakut*).

ANTS (*tuleb ühes Peetriga ja Matsiga*): Noh, Vanapagan, kuidas läheb?

JÜRKA: Läheb küll.

ANTS: Oled nüüd ise oma peremees ja perenaine.

JÜRKA: Küllap vist.

ANTS: Jah, kuidas keegi oma elul laseb minna. Aga mina tulin sulle nüüd ütlema, et ma sinuga enam rendilepingut ei pikenda. Nii et tuleval kevadel pead sa Põrgupõhjalt ära minema.

JÜRKA: Kuhu?

ANTS: Seda pead ise teadma.

JÜRKA: Mina jään Põrgupõhjale.

ANTS: Noh, kui sa ei lähe siit heaga, siis lähed kurjaga. Lasen su politsei poolt välja tõsta ja minema ajada.

JÜRKA: Aga kuidas ma siis õndsaks saan, kui sa mu siit ära ajad?

ANTS: Õndsaks võid ka mujal saada.

JÜRKA: Mina mitte. Ainult Põrgupõhjal. See maa on siin minu haritud.

ANTS: Aga see maa on minu.

JÜRKA: Mets ja padrik on sinu, põld minu. Oma kümne küünega olen ta teind.

ANTS: Aga mul on uus rentnik juba valmis ja see maksab kaks korda rohkem renti kui sina. Sellepärast ei saa ma sind enam siia jätta.

JÜRKA: Kas tema ka uut maad juure teeb?

ANTS: Seda pole enam tarvis. See natuke metsa, mis veel on, jääbki metsaks.

JÜRKA: Nii et minu haritud maal hakkab elama teine?

ANTS: Nii et teine hakkab...

JÜRKA: Kuule, Ants, sina oled mu vaenlane.

ANTS: Vaenlane või sõber, peaasi, et oleks kasulikum.

JÜRKA: Sinusuguse peaks maha lööma.

ANTS (*naljatades*): Sest poleks mingit kasu, kallid Vanapagan. Teised inimesed, kes järele jäävad, on samasugused.

MATS (*umbes 40-aastane taluperemees ja kiriku võõrmünder, naljatades*): Jah, ikka võetakse sellelt, kes teinud, ja...

PEETER (*samuti naljatades*): Ja kõige paremini sööb see, kes midagi ei tee.

ANTS (*Jürkale*): Sina, Jürka, oled oma elueal teinud kümne eest. Nüüd kutsun sind enda juure häid päevi pidama. Mul on kodus põllu ääres see väike majake. Seal võiksid elada kui saks.

JÜRKA: Ma ei usu sind, Ants, sa valetad.

ANTS: Milleks ma peaksin sulle valetama?

JÜRKA: Sina tahad, et annan sulle oma kätega hari-
tud maalapi.

ANTS: Selle võtan niikuinii ja annan teisele.

JÜRKA: Kes on see teine?

ANTS (*näitab Peetrile*): Näe, siin ta seisab. Tema
maksab kahekordselt. Eks ole tōsi, Peeter?

PEETER: Jah, mina maksan kahekordset renti.

JÜRKA: Mis see kolmas mees tahab?

ANTS: See on Muru Mats. Aus taluperemees ja
kiriku vōormünder. Tema tuli tunnistajaks, et
me tōtt räägime.

JÜRKA: Ja et sa mu siit ära ajad?

ANTS: Jah. Et sa siit minema pead, kas heaga või
kurjaga. Sest mina ei taha enam vanapaganat,
vaid inimest, kes tuleb ühes minuga taevasse.

JÜRKA (*veendunult*): Põrgu tulete kõik.

ANTS: Kui oleme vanapaganast lahti, siis tuleme
taevasse.

JÜRKA (*Peetrile*): Kas sina, Peeter, saad ka taeva,
kui võtad minu käest maa, mis ma oma kätega
olen harinud?

PEETER: Kui ei võta mina, võtab mõni teine. Kaup
on kasulik.

ANTS: Maatahtjaid on küllalt.

JÜRKA: Ja sina, Ants, ei taha enam mu sõber olla?

ANTS (*muigab*): Pole enam kasulik olla.

PEETER ja MATS (*naeravad laia lõuaga*).

JÜRKA (*tōuseb rahulikult, nagu oleksid asjad kõige
paremas korras*): Hea siis küll. Meie vahekorrad
on selged. Mina olen vanapagan, teie inimesed.

Mina tahan õndsaks saada, teie põrgu minna. Sellepärast teete mu paljaks. Olgu siis nii. (*Tõmbab aia ääres lebavast õlekoost pihutäie õlgi ja murrab need kahekorra kokku. Kobab siis taskust räni, räksi ja taela ja lahkub pikkade sammudega elamu suunas.*)

MATS (*sosistab*): Mis ta nüüd teeb?

PEETER: Tahab tuld teha.

ANTS (*venitab lõuga ettepoole ajades läbi hammaste, mis hoiavad kustunud piipu*): Ei ta tee.

PEETER (*vahib nagu teisedki suunas, kuhu Jürka läks, siis Antsule*): Usu, ta pistab tule räästasse.

ANTS (*venitab endiselt*): Ei ta pista. (*Läheb eemale.*)

PEETER (*vahib jälle elamu poole ja karjatab järsku*): Noh, näete nüüd. Leek juba katusel. (*Hakkab paistma tulekuma.*)

ANTS (*ruttab vaatama*): Oh sa kurat!

PEETER: Näe, nüüd jookseb ta lauda poole. Paneb selle ka põlema.

MATS: Oh jumal, nüüd teeb kõik tuhaks!

PEETER: Ei julge teist keelma ka minna. Mis sa talle palja käega teed?

MATS: Kahju, et püssi ei ole.

ANTS: Pole viga. Mul on nagaan. (*Võtab selle taskust välja.*) Lähme, mehed! (*Lahkub tulekahju suunas.*)

MATS ja Peeter (*lähevad talle järele*).

ANTSU (*hääb kostab eemalt*): Mis sa, saadan, seal teed? (*Kostab pauk. Natuke hiljem aga kuulub Antsu metsikut karjumist. Ka Peeter ja Mats karjuvad. See annab mulje, et tulekahju juures käib Jürka ja teiste vahel metsik lööming.*)

MATS (*tuleb joostes ja karjub*): Appi, appi! Vanapagan on hulluks läinud! Appi, appi! (*Jookseb õueväravast välja.*)

PEETER (*karjub lava taga*): Kui tuled, siis sured! Kui tuled, siis sured! (*Jookseb Jürka eest põgenedes lavale, kirves käes. Peidab end ja väriseb hirmust. Kui aga Jürkat ei ilmu, siis hakkab piiluma tulekahju poole, ei julge aga sinna minna.*)

MARET (*tuleb joostes õuevärava kaudu*): Mis siin on?

PEETER (*talle vastu*): Tead, naine, Vanapagan, kurat, pani maja põlema ja tahab meid kõiki ära tappa. Jooksis mulle kaikaga järele. (*Vahib jälle hirmunult tulekahju suunas.*)

MARET: Mis te talle siis tegite?

PEETER: Ei kedagi. Ants ütles talle koha üles. Et peab tuleval kevadel Põrgupõhjalt ära minema.

MARET: Mis ime siis, kui ta hulluks läks.

PEETER: Tast pole ju enam rendimaksjat.

MARET: Aga sinust on, eks?

PEETER: Ega ma ise. Ants kutsus, et...

MARET: Kus see Ants siis nüüd ise on?

PEETER: Lõhkise peaga seal kivihunniku otsas. Ta laskis Jürka poole ühe paugu, aga Jürka virutas ta kivihunnikule.

MARET: Muidugi, ega enne kuula kui pea lõhki. Ime, et see sinul veel terveks jäi.

PEETER: Ime jah. On sel Vanapaganal aga rammu! (*Tulekahju poolt kostab nagaanipauk.*)

MARET: Mis see oli?

PEETER: Ma lähen vaatan. (*Jookseb ära.*)

MARET: Peeter! Peeter! Ära mine! (*Jookseb talle järele.*)

MATS (*tuleb ühes pastoriga õueväravast*): See oli jumala enda tahtmine, õpetajahärra, et ta just sel silmapilgul teid siia saatis.

PASTOR: Ma käisin Laanekuru vanaperemehele jumalaarmu viimas ja mõtlesin, et tulen ja vaatan, mis see Jürka nüüd teeb.

MATS: Jürka on hulluks läinud. Mõtelge, ta virutas Antsu kivihunnikule.

PASTOR: Ma kartsin... Kartsin, et see ükskord nii läheb.

MARET (*tuleb ja nutab*).

MATS: Noh, mis seal nüüd on?

MARET (*kurvalt*): Kaval-Ants laskis Jürka maha.

MATS: Kuidas nii?

MARET: Jürka oli läinud vaatama, kas Ants palju viga sai, kui ta kivihunnikule visati, aga Antsul oli revolver ja ta laskis Jürka surnuks. (*Pühib silmi.*)

PEETER (*tuleb Antsuga, kellele pea ümber on rätik mähitud, ja paneb ta kivile istuma*).

PASTOR (*astub Antsu juure*): Noh, Ants, nüüd on see sul käes.

ANTS: Ei ole midagi, õpetajahärra. Peaga lähen kohe tohtri juure. Aga Põrgupõhja hooned on mul tule vastu soodsalt kinnitatud. Las põlevad — raha tuleb!

PASTOR: Aga kus on Jürka?

ANTS: Sellest vanapaganast oleme nüüd lahti.

PASTOR (*pöördub pahaselt ära ja lahkub Jürka juure*).

ANTS: Peeter, kulla-pai, võta mind nüüd turjale ja vii oma tare juure. Seal pane hobune ette ja kihuta kohe tohtri juure. Kui sa mu seekord päästad, Peeter, kingin sulle Põrgupõhja poole aasta rendi.

PEETER: Kohe, peremees, kohe. Roni aga kukile. (*Võtab Antsu kukile ja lahkub temaga kiiresti värava kaudu.*)

PASTOR (*tuleb, peatub, ja lühikese pausi järele*): Jah, Jürka, vaene mees, on nüüd surnud!

MATS: Aga mis ta, raipega, nüüd peale hakata? Ega niisugust või surnuaiale matta. See läheb ikka surnuaia taha.

PASTOR: Miks siis, armas vöörmünder?

MATS: Aga kui ta oli tõesti vanapagan, nagu ta ise uskus?

PASTOR: Selle peale, armas hing, võin ma sulle ütelda: üks usub kaljukindlalt, et ta on vanapagan, aga elab nagu inimene. Teine usub, et ta on inimene, aga elab nagu vanapagan.

EESRIIE.